

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Renesanční a novověké snahy o nalezení
dokonalého a univerzálního jazyka**

Lucie Pechmanová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Renesanční a novověké snahy o nalezení
dokonalého a univerzálního jazyka**

Lucie Pechmanová

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Černá, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí předložené diplomové práce PhDr. Janě Černé, Ph.D. za odborné vedení, rady a připomínky.

OBSAH

1. Úvod	1
2. Dokonalý a univerzální jazyk	4
2.1. Hledání dokonalého jazyka	5
2.1.1. Hledání dokonalého jazyka v antice a středověku	7
2.1.2. Hledání dokonalého jazyka v renesanci a raném novověku	10
2.1.2.1. Dante Alighieri	12
2.1.2.2. Renesanční mysticismus	14
2.1.2.3. Agrippa z Nettesheimu	18
2.1.3. Další vývoj hledání dokonalého jazyka	20
2.1.3.1. Francis Bacon	23
2.2. Hledání univerzálního jazyka	27
2.2.1. Počátky snah o vytvoření univerzálního jazyka	27
2.2.2. Marin Mersenne a René Descartes	29
2.2.3. Jan Ámos Komenský	32
2.2.4. Gottfried Wilhelm Leibniz	37
2.2.5. Další vývoj snah o vytvoření univerzálního jazyka	42
2.3. Reflexe hledání dokonalého a univerzálního jazyka v dobové beletrii	45
2.3.1. Thomas More	45
2.3.1.1. Utopie	46
2.3.2. Hector Savinien Cyrano z Bergeracu	47
2.3.2.1. Cesta na Měsíc	48
2.3.2.2. Cesta do Sluneční říše	50
2.3.3. Johnatan Swift	51
2.3.3.1. Gulliverovy cesty	52
3. Závěr	55
4. Seznam použité literatury	59
5. Resumé	62
6. Přílohy	64

1. Úvod

Tématem mé práce je deskripce a analýza historických snah nalézt nebo vytvořit jeden jazyk společný všem lidem na celém světě. Člověk je jediný živý organismus, který komunikuje prostřednictvím zvukové a současně také artikulované podoby řeči. Schopnost mluvit odlišuje lidi od zvířat. Jazyk není jen nástroj komunikace, ale také prostředek šíření víry nebo vzdělání. Už od starověku si lidé kladli otázky, který jazyk existoval jako první, zda je možné najít dokonalý jazyk nebo vytvořit nový univerzální nebo zdali může univerzální funkci převzít některý z existujících jazyků. Znovunalezení prvního jazyka stejně jako snaha o vytvoření nového jazyka společného všem není problém pouze evropské kultury. Hledání ideálního jazyka zajímá i představitele mimoevropských kultur.

Protože se jedná o velmi široké téma, bude tato práce zaměřena především na období renesance a raného novověku v rámci evropského kulturního prostředí. Téma hledání dokonalého a univerzálního jazyka v renesanci a raném novověku je rozsáhlé, a není tudíž snadné tuto problematiku obsáhnout uceleně. Dané období hraje v této tematice důležitou roli, protože se zde objevují paralelně dvě tendence – hledání dokonalého jazyka a snahy o vytvoření jazyků univerzálních, které by dosahovaly jeho dokonalosti. Cílem hledání dokonalého jazyka je najít řeč, kterou se mluvilo v ráji, a před zmatením jazyků tak, jak se uvádí v Bibli, neboť myslitelé se domnívali, že pouze prostřednictvím dokonalého jazyka je možné poznat dokonalé vědění. Naopak univerzální jazyk je uměle vytvořený, ale zároveň jeho prostřednictvím musí být možné vyjádřit jakýkoliv reálně existující fakt. K poznání dokonalého jazyka jsou předurčeni jen moudří lidé, ale univerzální jazyk by měl sloužit všem.

Práci jsem rozčlenila do tří hlavních kapitol. Ve své práci vycházím především z metody interpretační analýzy děl citovaných autorů doplněné o komparaci s moderním pohledem na danou problematiku. Základem osnovy jsou dvě díla z 20. století, a sice *Hledání dokonalého jazyka* Umberta Eca a *Histoire de la langue universelle* Louise Couturata a Léopolda Leau. Analýza myšlenek vychází ve velkém množství případů přímo z děl konkrétních autorů,

pouze ve výjimečných případech musím vycházet ze zprostředkovaných informací ze sekundární literatury.

V první kapitole se zaměřím na problematiku hledání dokonalého jazyka. Nejprve osvětlím, co je dokonalý jazyk v teoretické rovině. Myslitelé se při hledání dokonalého jazyka obrací k biblickému textu, a tak seznámím čtenáře s konkrétní pasážemi Bible, se kterými daní autoři pracují. Jedná se jak o akt první promluvy, tak i o moment zmatení jazyků. Renesanční a novověké přístupy navazují na antické a středověké myšlení, a proto v jedné z podkapitol shrnu i některé z předrenesančních myšlenek. Z antických filozofů se zaměřím na Platóna, který ve své filozofii mimo jiné věnuje i původu pojmenování. Z období středověku se budu koncentrovat především na interpretaci myšlení svatého Augustina a Isidora ze Sevilly, neboť i oni se prvním jazykem ve svých dílech zabývali. V metodách hledání dokonalého jazyka renesančních myslitelů najdeme rozdílné přístupy. Část práce bude věnována Dante Alighierimu, který se jako jeden z prvních zaměřil na problematiku charakteristiky dokonalého jazyka a jeho vlivu na jazyky lidové. K jinému stanovisku se při hledání dokonalého jazyka přiklání renesanční novoplatonici, například Marsilio Ficino, Giovanni Pico della Mirandola nebo Agrippa z Nettesheimu, kteří ve svých snahách využívají nástrojů okultní filozofie. V závěru kapitoly věnované hledání dokonalého jazyka představím myšlení autorů působících již v 16. a 17. století, jako Guillaumea Postela, Athanasia Kirchera nebo Francise Bacona, kteří si uvědomují, že první jazyk není možné obnovit a svůj zájem o dokonalý jazyk obraťují jiným směrem. V jejich myšlenkách je již možné spatřovat první snahy o univerzalitu jazyka. Vybrané přístupy reprezentují hlavní koncepty této problematiky.

V druhé kapitole obracím pozornost k projektům univerzálního filozofického jazyka. Zde se pokusím identifikovat důvody, proč myslitelé přešli od hledání dokonalého jazyka právě ke snahám o vytvoření jazyka univerzálního. V této části budu analyzovat a srovnávat některé konkrétní pokusy, doplněné o plány univerzální gramatiky a snahu vytvořit soubor veškerého vědění. V jednotlivých podkapitolách se budu věnovat především tezí René Descarta, Jana Ámose Komenského a Gottfrieda Wilhelma Leibnize, protože tito autoři představují různé přístupy k myšlence jak vytvořit univerzální jazyk. Není možné se věnovat všem autorům filozofického jazyka.

Myšlenky těchto tří autorů vytváří souhrnný pohled na danou problematiku a jsou komplexní. Autoři dalších projektů buď Descarta, Komenského a Leibnize inspirovali, nebo z nich těžili.

V poslední kapitole představím některá čtyři krásné literatury, v nichž se objevila reflexe hledání dokonalého a univerzálního jazyka. Vycházela jsem z děl Thomase Mora, Hectora Saviniena Cyrana z Bergeracu a Johnatanna Swifta. Jedná se o utopická nebo dystopická díla. Tento literární žánr s krátkým časovým odstupem reflektuje dobovou situaci, a to jak ve vztahu k vyšším, tak i k nižším vrstvám obyvatelstva, a bývá značně kritický, díky čemuž je možné obsáhnout povšechní pohledy na věc. Každému autorovi a jeho dílu se věnuje jedna podkapitola. V ní se zaměřím na to, ze kterých projektů autoři vycházeli a jakým způsobem je zpracovali.

Cílem práce je prezentovat a analyzovat některé konkrétní snahy o nalezení dokonalého nebo vytvoření univerzálního jazyka v období renesance a raného novověku v souvislosti s dobovým myšlením a zároveň také snahy o poskytnutí dokonalého poznání. Pokusím se najít důvod úspěchu či neúspěchu těchto snah. Cílem práce je také postihnout přechod od hledání dokonalého jazyka k pokusům o vytvoření univerzálního nástroje lidského poznání, doplněný o dobové vnímání těchto projektů u autorů krásné literatury. Zde se také pokusím analyzovat, zda v beletrii převažuje pozitivní či negativní přijetí filozofických myšlenek týkajících se dokonalého či univerzálního jazyka.

2. Dokonalý a univerzální jazyk

Slovo *jazyk* jinak chápe běžný člověk a jinak filozof. Zatímco pro prvního je to pouhé označení věci, pro druhého se jedná o vztah mezi substancí a myšlením nebo identitou. „Jazyk tedy hraje v životě společnosti dvojí úlohu. Jednak je nejméně nedokonalým nástrojem k mezilidské komunikaci, jednak je nositelem víceméně výrazného ideového náboje.“¹ Podobně charakterizuje jazyk i jeden z autorů projektu univerzálního jazyka, německý filozof Gottfried Wilhelm Leibniz. Ten říká, že jazyk je odrazem vývoje lidského ducha, prostředek vyjádření lidských myšlenek. Bůh stvořil člověka a dal mu schopnost užívat jazyk tak, aby se stal společenskou bytostí. Jazyk existuje, protože existuje svět. A stejně jako struktura světa je i jazyk logický.² Bez jazyka by neexistovaly společenské vztahy. „Kdybychom si nepřáli srozumět se s jinými, nikdy bychom byli nevytvořili řeči; ale když je již vytvořena, slouží člověku ještě, aby uvažoval o sobě, jednak že prostřednictvím slov si připomíná abstraktní myšlenky, jednak skrze prospěch z možnosti při uvažování užívatí známek charakteristických a hluchých myšlenek; jinak bylo by třeba mnoho času, kdyby se muselo vše vysvětlovati a výrazy nahrazovat definicemi.“³

Jazyky, které jsou běžné používány, mají velké množství nedostatků, jak v gramatické struktuře, tak i slovní zásobě. Nedokonalost přirozených jazyků přivedla řadu myslitelů v průběhu dějin ke snaze najít ideální jazyk. Za ideální jazyk považují buď první existující jazyk, který nazývají jako dokonalý, nebo nově vytvořený jazyk univerzální.

Dokonalý jazyk, jak ho charakterizuje ve své knize James Bono, by měl odrážet vnitřní podstatu věci. Je to jazyk, který není přístupný všem. Je to jediný smysluplný a pravdivý jazyk.⁴ Můžeme si dokonalý jazyk představit tak, že by jím promluvalo dítě, kdyby nežilo v nějaké konkrétní kulturní společnosti. Teoreticky by mu rozuměl každý člověk, aniž by se ho musel učit, kdyby nebylo omezeno jeho poznání. Jednotliví filozofové se tedy domnívali, že mu může rozumět jen malé množství lidí, kteří dosáhnou dokonalého poznání. Jazyk a

¹ Ouředník, P. *Hledání ztraceného jazyka*. str. 4

² Ouředník, P. *Hledání ztraceného jazyka*. str. 6

³ Leibniz, G. W. *Nové úvahy o lidské soudnosti od auktora systému předzjednané harmonie*, str. 230

⁴ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. str. 59

poznání jsou tedy v tomto případě velmi úzce spojeny. Jazyky, které vznikají jako snaha přiblížit se tomuto pravděpodobně někdy existujícímu jazyku, můžeme označovat jako aposteriorní jazyky.⁵

Naopak univerzálním jazykem by mohli mluvit nebo mu mohli rozumět všichni. Každý člověk by měl být schopen se ho naučit. Univerzální jazyk však nemusí být dokonalý. Jednou z otázek také je, zda univerzální jazyk musí být nově vytvořený nebo zda jeho funkci zastoupí některý z již existujících jazyků. Kromě jazyka mluveného se do středu zájmů dostávají i další formy komunikace, jako například posunková řeč. Uměle vytvořené jazyky bývají označovány jako apriorní. Do této skupiny vedle filozofických jazyků bývají někdy řazeny také nadnárodní umělé jazyky nebo jazyky kódované (kódem může být například matematika nebo fiktivní jazyk či mystický jazyk).⁶

Když zadáte heslo „univerzální jazyk“ do internetového vyhledávače, objeví se kromě filozofických a lingvistických odkazů také odkazy týkající se matematiky, případně informatiky, a hudby. Existuje řada lidí, kteří je považují za jediné možné prostředky dorozumění dostupné všem. Matematika stejně jako hudba „používá k vyjádření abstraktní struktury abstraktní zápis.“⁷ Myšlenku univerzálního jazyka na základě hudby nebo matematiky reflektují některé filozofické teze, kterým se zde budeme podrobněji věnovat.

2.1 Hledání dokonalého jazyka

Evropská kultura vychází z židovsko-křesťanské tradice. Proto i snahy o nalezení, případně obnovení dokonalého, prvního jazyka, s ní také úzce souvisí. Renesanční myslitelé hledají spojitost mezi božím slovem a lidskou řečí. Tento vztah rámuje hledání dokonalého jazyka v průběhu dějin. Základem při jeho hledání se stala *Bible*, konkrétně první Mojžíšova kniha *Genesis*.⁸

Podle tradice mluvili kdysi všichni lidé na Zemi jedním jazykem – dokonalým. Někdy se pro něj používá označení první, ideální, adamovský nebo edenský jazyk. Je to jazyk, kterým promlouval Adam v ráji. Tímto jazykem také mluvili lidé po vyhnání z ráje, než došlo k zmatení jazyků, které je přisuzováno

⁵ Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*. str.25

⁶ tamtéž srov. Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. p.XXVII

⁷ Devlin, K. *Jazyk matematiky*. str. 14

⁸ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 16

důsledku stavby Babylonské věže nebo potopě světa.⁹ Nicméně například podle Waltera Benjamina není člověk pouhým božím nástrojem. Pojmenovávání jednotlivin vychází přímo z člověka, a sice podle vztahu k věci. Vrozenou schopnost převádí do zvukové podoby tak, aby byla dostupná všem.¹⁰

Podle *Bible* tedy existoval nějaký jazyk, kterým komunikoval Bůh s Adamem. První slova jsou připisována Bohu. Proces stvoření světa je dnes prezentován na základě slovního aktu. V první kapitole se říká: „I řekl Bůh: Buď světlo! A bylo světlo ...“¹¹ Vzhledem k tomu, že se Bůh projevuje pomocí atmosférických jevů, předpokládá se, že nešlo o jazyk, tak jak ho známe dnes. I přesto díky vrozené schopnosti je možné mu rozumět. Když Bůh stvořil jednotlivé věci, dal zárodek i jejich jménům. Výslovné pojmenování pak nechal za úkol člověku, neboť když stvořil prvního člověka, vdechl mu nejen život a ducha, ale i jazykové schopnosti. Slovo je překlad jazyka věcí do jazyka lidského.¹²

V druhé kapitole jsou pak slova přisuzována i Adamovi, a to ve dvou případech. Prvním je moment pojmenování zvířat: „Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je k člověku, aby viděl, jak je nazve. Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve. Člověk tedy pojmenoval všechna zvířata a nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř.“¹³ S tímto úryvkem se pojí otázka, podle jakého klíče byla zvířata pojmenována, vychází-li ze zákona daného Bohem nebo je Adam pojmenoval sám a základem mu je dokonalé poznání všech existujících věcí. Jejich jména pak odráží charakteristické vlastnosti a člověk tím demonstruje svou nadřazenost nad okolní přírodou.¹⁴ Druhým případem je pak setkání s první ženou. Zatímco v prvním případě není popsáno, zda Adam skutečně mluvil, zde už je citován: „Člověk zvolal: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženou se nazývá, vždyť z muže vzata jest.“¹⁵

⁹ Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*. str. 17

¹⁰ Richtter, M. *Filozofie jazyka Waltera Benjamina*, str. 40

¹¹ *Genesis* kap. 1, 3

¹² Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 16 srov. *Genesis* kap.2, 7

¹³ *Genesis* kap. 2, 19-20

¹⁴ Ouředník, P. *Jazyk v Genesis*. str. 12

¹⁵ *Genesis* kap. 2, 23

Druhým příběhem, kterému se filozofové při hledání dokonalého jazyka věnují, je babylonské zmatení jazyků, kterému předcházelo vyhnání Adama a Evy z ráje. Zatímco otázka prvních slov je jasná, v případě rozrůznění jazyků najdeme v *Genesis* dvě protichůdné zprávy. Už v desáté kapitole můžeme číst: „Z nich vzešly ostrovní pronárody v různých zemích, pronárody různého jazyka a různých čeledí.“¹⁶ Tato část souvisí s usídlením Noemových synů po potopě. Na začátku jedenácté kapitoly je ale uvedeno: „Celá země byla jednotná v řeči i v činech.“¹⁷ Samotné zmatení jazyků je pak také součástí kapitoly jedenácté: „Nuže, sestoupíme a zmateme jim tam řeč, aby si navzájem nerozuměli.“¹⁸ Tento příběh je důležitý nejen proto, že zapříčinil rozrůzněnost jazyků, ale také se jedná o moment, kdy byl dokonalý jazyk definitivně ztracen. Slova se stávají konvenčním znakem odrážejícím skutečnost. Zmatení jazyků odřízlo člověka nejen od dokonalého jazyka, ale jeho prostřednictvím i od dokonalého poznání.¹⁹

2.1.1. Hledání dokonalého jazyka v antice a středověku

Otázku, jakým způsobem vznikla jednotlivá pojmenování skutečností, si v evropském kontextu kladli myslitelé již od antiky. I když přímo nevycházeli z *Bible*, jejich uvažování byla v mnoha případech shodná s těmi, která se objevila později. Základem lidského vědění není jen to, co člověku vyjevil Bůh, ale také logos – zákon nebo též rozum či smysl, jenž zaštiťuje fungování celého světa. V tomto období otázka jazyka stojí na okraji zájmu, neboť filozofové se zabývají především ontologickými a kosmologickými otázkami.²⁰

Starověcí Řekové i Římané věděli, že okolní národy mluví jinou řečí. Svůj jazyk nepovažovali za první jazyk, byl to podle nich jediný možný prostředek určený k oficiální komunikaci. Hodnotili ho jako jazyk rozumu. Například Aristoteles při definování svých kategorií vycházel právě z řečtiny. Asi nejzásadnější tezi týkající se vztahů věcí a slov nabízí Platon ve svém spisu *Kratylos*.²¹ Již v prvních větách předkládá Hermogénes otázku o původu pojmenování. Při diskusi vychází z otázky, zda jsou věci pojmenovány podle

¹⁶ *Genesis* kap. 10, 5

¹⁷ *Genesis* kap. 11, 1

¹⁸ *Genesis* kap. 11, 7

¹⁹ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 224

²⁰ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 19

²¹ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 20

jejich přirozenosti nebo na základě konvenční dohody lidí. „Tedy Kratylos tvrdí, Sokrate, že pro každou věc je od přírody správné jméno a že jméno není to, jak kteří lidé pro úmluvě věc nazývají, označující je částkou své řeči, nýbrž že jest jakási přirozená správnost jmen pro Hellény i pro barbary, a to pro všechny táž.²² Výsledkem této diskuze, jež zahrnuje například i problematiku zvukové podoby jazyka, etymologického původu řady jmen či vývoje jazyka, je myšlenka, že důležitější není vztah ke jménům, ale věcem. „Mnohem více jest při hledání i učení věcí vycházeti od věcí samých nežli od jmen.“²³ Slova podobně jako umění přirovnává k napodobeninám věcí.²⁴ To co je v *Kratylovi* pojmenovááno jako věci, označuje obvykle Platón v rámci své filozofie jako ideje, tedy obecnou nebo ideální podobu jsoucen.

Při studiu dalších věd (například matematiky) se seznamují i s vědou okolních národů, především egyptskou nebo perskou. Při této příležitosti začínají uvažovat o tom, že dokonalá vzdělanost existovala už před počátkem antické metafyziky. Nicméně tato moudrost je skryta a teoreticky by mohla být obsažena v jejich jazyce. Podle Eca v této době přicházejí první učenci s myšlenkou pokusit se najít nebo dokonce obnovit dokonalý jazyk.²⁵

Přelom v hledání původního jazyka nastal s příchodem křesťanství. Poté co r. 313 císař Konstantin zařadil křesťanství mezi dovolená náboženství a to se začalo šířit po celé Evropě, začali filozofové hledat původ všeho u Boha. Nejstarší verze hledání dokonalého jazyka mají podobu monogenetické hypotézy. Ta vychází z myšlenky, že všechny jazyky byly odvozeny od jediného jazyka.²⁶ Velká část procesu hledání dokonalého jazyka je spojena s náboženským schématem. Isidor ze Sevilly v jedné z knih svého spisu *Etymologie* rozšířil počet posvátných jazyků na tři. Jsou to hebrejšťina, řečťina a latina. „Tyto tři jazyky vynikají nejvíce ze všech jazyků na světě.“²⁷ V rámci židovsko-křesťanské kulturní společnosti mají významné postavení, protože Starý zákon byl napsaný hebrejsky, Nový zákon řecky a hlavním jazykem křesťanství se ve středověké Evropě stala latina. Hebrejšťina, řečťina i latina tak hrály v hledání dokonalého jazyka významnou roli. Podle Isidora ze Sevilly

²² Platon. *Kratylos*. str. 15.

²³ Platon. *Kratylos* str. 87

²⁴ Platon. *Kratylos* str. 75

²⁵ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*, str. 21

²⁶ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 72

²⁷ Isidor ze Sevilly, *Etymologie IX*. str. 13

z nich postupným vývojem vznikly jazyky ostatní. „Všechny východní národy vyrážejí jazyk z hrdla jako Hebrejci a Syrové. Všechny středomořské národy razí slova na patře jako Řekové a Asiaté. Všechny západní národy drtí slova v zubech jako Italové a Španělé.“²⁸ Nicméně není možné říct, kterým jazykem promlouval Bůh během stvoření světa. Podle Isidora v té době ještě jazyky neexistovaly, přesto uvádí dvě vysvětlení. Podle jednoho Bůh mluvil stejným jazykem jako první lidé, podle druhého jazykem národa, ke kterému mluvil. Isidor to zdůvodňuje názorem, že „Bůh totiž nemluví k lidem prostřednictvím neviditelné podstaty, nýbrž hmotného stvoření, skrze něž se chtěl také lidem zjevit.“²⁹ Za první společný jazyk všem národům považuje hebrejštinu. Rozrůznění jazyků zdůvodňuje stavbou věže po potopě. Kolik existovalo jazyků, tolik existovalo národů, protože národy vznikají z jazyka. Později už ale tento poměr neplatil, neboť národů bylo víc než jazyků.³⁰

Paralelně existují ale i názory, které rozvíjejí antické myšlení. Filozofové se stále hlásí k teorii uvedené v *Kratylovi*, že pojmenovávání věcí probíhá ve shodě s jejich vnitřní podstatou.³¹ Například sv. Augustin také pokračuje v platónské tradici, ale zároveň uznává božský princip. Jak uvádí Eco, můžeme jeho chápání světa definovat jako knihu napsanou božím prstem.³² Neboť Bůh představuje nejvyšší dokonalost a jako Stvořitel je obsažen ve všem, co existuje v našem světě. Za dokonalý jazyk tak nepovažuje slova, ale věci samy o sobě, protože i v nich je Bůh obsažen a slova mají jen zástupnou funkci. Augustin rozlišuje hlas nepomíjející a pomíjející, tedy takový, který je věčný a který je možné zapomenout. „Z toho jest úplně zřejmo, že hlas ten povstal pohybem některého tvora, jenž, jsa dočasný, sloužil Tvé věčné vůli. A tato Tvá v čase pronesená slova doneslo vnější ucho myslícímu duchu, jehož vnitřní ucho jest utvořeno pro tvé věčné slovo. [...] Ta slova jsou hluboko pode mnou; ano vlastně, ani nejsou, poněvadž prchají a pomíjejí: ale slovo Boží zůstává nade mnou na věky.“³³ Díky tomu, že Bůh je obsažen ve všem, můžeme poznat i věci, které jsme nikdy neviděli, protože jejich obraz máme uložený v naší

²⁸ Isidor ze Sevilly, *Etymologie IX.* str. 15

²⁹ Isidor ze Sevilly, *Etymologie IX.* str. 17

³⁰ Isidor ze Sevilly, *Etymologie IX.* str. 13

³¹ Ouředník, P. *Hledání ztraceného jazyka.* str. 7

³² Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka.* str. 22

³³ Augustin, sv. *Vyznání.* str. 381nn

paměti.³⁴ Je to prostředek, kterým můžeme interpretovat božskou dokonalost. A protože i obraz Boha máme ve své paměti, dokazuje to jeho existenci.³⁵ Kromě rozboru boží dokonalosti se Augustin věnuje také interpretaci biblického textu. V této souvislosti, podobně jako jeho současníci, zmiňuje jako první jazyk lidstva hebrejštinu.³⁶

2.1.2. Hledání dokonalého jazyka v renesanci a raném novověku

Období renesance spjaté s humanismem bývá v současnosti stavěno do opozice vůči středověkému myšlení. V renesanci ale stále najdeme některé rysy shodné se středověkem. V tomto období totiž stále panuje strach z trestajícího Boha a mimo to se začínají projevovat další problémy spojené s rozdíly mezi jednotlivými národy, navíc ještě rozšířené o vliv arabské, židovské a později i indiánské kultury. Charakterizovat renesanci není jednoduché, protože vedle sebe existuje paralelně několik odlišných proudů a odlišné přístupy se objevují i při hledání dokonalého jazyka.³⁷

Vznik mnohojazyčné společnosti poté, co byla latina vytlačena z běžného života a nahrazena národními jazyky, přinesl řadu konfliktů, a sice politických, hospodářských a náboženských. Znovunalezení dokonalého jazyka mělo sloužit jako pomoc k nápravě těchto konfliktů, k překonání odlišnosti jednotlivých národů, případně k jejich zjednodušení. Existence pouze jednoho jazyka by mohla přinést mír Evropě zmítané řadou válek.³⁸ V tomto období je hledání dokonalého jazyka úzce spjato s hebrejským mysticismem a hledáním prastaré moudrosti. Jazyk se dostal do centra zájmu myslitelů v průběhu 16. století. Jednalo se o kritickou studii latiny a řečtiny ve vztahu k lidovému jazyku, ale i hebrejštině a orientálním jazykům. Renesance hledala odpověď na některá problematická témata jako např. „Co se stalo s adamovským jazykem po opuštění ráje? Jaký přístup měli lidé po tomto biblickém pádu k čistému vědění obsaženém v původním adamovském jazyce? Jak ovlivnila biblická epizoda zmatení jazyků a následně lidskou řeč? Jaké byly důsledky zmatení jazyků při hledání původního jazyka stvoření? Má člověk přístup k čistému božskému

³⁴ Augustin, sv. *Vyznání*. str. 328

³⁵ Augustin, sv. *Vyznání*. str. 338

³⁶ Aurelius Augustinus, *O boží obci*, str. 156

³⁷ Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*. str. 55

³⁸ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 25

slovu, nebo od něj byl po pádu babylonské věže odtrhnut?“³⁹ Otázka jazyka je řešena ve vztahu k přírodní filozofii. Interpretace přírodních zákonů probíhala prostřednictvím jazykových zákonů a naopak, neboť renesanční myslitelé zastávali názor, že slova, která používal Adam, odrážel vnitřní význam věcí, jež označovala. Kritický a historický přístup ke kultuře a jazyku vrcholí v rámci humanismu, náboženské reformace a okultních nauk, tedy učení, které se zabývá skrytými, neznámými vlastnostmi věcí.⁴⁰

I v období renesance se v centru zájmu myslitelů hledajících dokonalý jazyk objevila hebrejšтина. Ačkoliv nebyla hebrejšтина ve středověku běžně používána, šířil se Evropou hebrejský mysticismus, s nímž souvisí teze, že prvním jazykem byla právě hebrejšтина, neboť v tomto jazyce byl napsaný Starý zákon. I jména Adam a Eva mají v tomto jazyce symbolický význam. Slovo Adam není vlastní jméno, ale označení pro termín člověk nebo muž. Podoba tohoto slova má v hebrejštině také souvislost s termínem země, což souvisí s judaistickým názorem, že první člověk byl vytvořen z hlíny. Slovo Eva je pak možné přeložit jako živá. Eva jakožto první žena symbolizuje matku všech živých věcí.⁴¹

Zájem o hebrejštinu nebyl jediným zájmem o starou kulturu. Humanisté ve svých názorech spojovali lidskou řeč a jazyk přírody. Cesta k dokonalému jazyku tak vedla také k dokonalému poznání přírody. Vedle hledání prvního jazyka se renesanční myslitelé proto zaměřili i na hledání prastaré moudrosti. Tu nazývali *prisca sapientia* nebo *philosophia perennis*. Vědění v období renesance považovali za nedokonalé a nečisté, a tak ho chtěli pozvednout na základě prastarého ideálu vědění. V této době ještě neuznávali teorii pokroku, ale domnívali se, že pravda byla vyjevena na počátku, a je proto nezávislá na čase, ale byla ztracena při míšení s barbarskými kmeny díky jejich nevzdělanosti. Při jejím hledání se vraceli k řeckému a egyptskému vědění a překládaly texty, o kterých se domnívali, že jsou staré natolik, že obsahují prvotní pravdu. Hledání *prisca sapientia* se nejčastěji pojí s myšlenkovým proudem označovaným jako renesanční novoplatonismus.⁴²

³⁹ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. str. 56

⁴⁰ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. str. 49

⁴¹ Rameš, V. *Po kom se jmenujeme*. str. 461n

⁴² Špelda, D. *Renesanční a novověká filozofie*. str. 41

Vedle prastaré moudrosti se Evropané v období renesance a humanismu pokoušeli také najít ztracený ráj, který by jim poskytl bezstarostný, klidný život připomínající zlatý věk, jak ho popsal antický spisovatel Hesiodos ve své knize *Práce a dni*⁴³. Podle středověkých fikcí se takový ráj nalézal v oblasti za rovníkem. Tamní obyvatelé žijí bez konfliktů, vlády, jsou počestní a poctiví, protože nejsou ovlivněni civilizací, která je strůjcem všeho zla. Dobyť Ameriky bylo chápáno jako nalezení toho ráje. Představy ideální zámořské společnosti inicioval Kryštof Kolumbus, který domorodce a jejich zemi zprvu označoval jako nejlepší a nejkrásnější. Do svého deníku si poznamenal: „Jsou to ti nejlepší a nejmírnější lidé na světě“ (16. 12. 1492); „Myslím, že na světě není lepších lidí ani lepších zemí.“ (25. 12. 1492)⁴⁴ Fascinace těmito kulturami se odrazila mimo jiné ve filozofii nebo literatuře. V této souvislosti vznikl mýtus, moderními antropology označovaný jako mýtus ušlechtilého divocha, tedy jedince, který žije v ráji, blízko boha, a proto by měl také znát pravdu a mluvit prvním jazykem.⁴⁵

Díky zámořským plavbám jsou objeveny i další civilizace, starší než byla civilizace hebrejská. Evropská společnost se tak seznamuje s novými kulturami a jazyky. Jedním z názorů na původ prvního jazyka a diferenciaci jazyků je ten, že se Noe po potopě usadil v Číně a prvním jazykem se tak stala čínština. Číňané se následně neúčastnili stavby Babylonské věže a byli uchráněni nájezdům a vlivům jiných kultur, a proto jejich jazyk tak mohl být zachován v původní podobě. Podobně také přemýšlejí o americké indiánské nebo africké kultuře. Vedle toho se v Evropě v této době rozvíjí nacionalistické teorie o původu prvního jazyka, kdy jednotlivé národy považují právě svůj jazyk za ten prapůvodní.⁴⁶

2.1.2.1 Dante Alighieri

První ucelené myšlenky týkající se dokonalého jazyka přinesl na přelomu 13. a 14. století Dante Alighieri (1265 - 1321). Dante Alighieri nebyl jen italský spisovatel a básník, ale podobně jako i jiné renesanční osobnosti se zajímal také o další oblasti života, např. filozofii nebo vědu.

⁴³ Hesiodos. *Práce a dni*. str. 13

⁴⁴ Todorov, T. *Dobyť Ameriky*. str. 47

⁴⁵ Budil, I. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. 19n

⁴⁶ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str.87n, 91-96,

Problematikou jazyka se zabýval v knize *De vulgari eloquentia* (1304). V tomto díle se nevěnuje primárně hledání dokonalého jazyka, ale roli lidového italského jazyka, který označuje jako *volgare*, a chce ho pozdvihnout nad univerzální, ale uměle vytvořenou latinu. Přirozený lidový jazyk považuje za lepší, protože každý člověk na Zemi jim mluví, i když má různou podobu a zároveň také existoval dříve.⁴⁷ Člověk získal schopnost mluvit, jakmile začal existovat. Lidé jsou jediní na Zemi, kteří mohou komunikovat a přenášet informace prostřednictvím jazyka. Určitou formu jazyka stvořil Bůh zároveň s první duší. Je to jazyk, kterým se mluvilo od Adama po babylonské zmatení, a jeho znaky se nejvíce projeví v hebrejštině.⁴⁸ Hlavním znakem jazyka je rozumovost a smyslovost. „Je totiž smyslový, neboť je to zvuk, a je rozumový, neboť at' označuje cokoli, označuje to podle naší vůle“.⁴⁹ Přirozený jazyk vznikl z původního adamovského jazyka, kdy si ho člověk uzpůsobil pro své potřeby. Množství jazyků pak odpovídá množství odlišných společností.

Z původně plánovaných čtyř knih napsal jen dvě a ani druhou nedokončil. První kniha se věnuje obecně jazyku a jazykové situaci v Itálii. Druhá kniha je koncipována jako poetika, což mělo být pravděpodobně stěžejním tématem celého díla. První kniha má za cíl přesně definovat ideální přirozený jazyk, tzv. brilantní jazyk – *vulgare illustre*. Takový jazyk má sloužit jako vzor, má být vhodný i pro vyšší vrstvy společnosti. Měl by to být jazyk vlády, práva a moudrosti. „Jazyk, o němž mluvíme, se jednak sám povznesl díky učenosti a moci, jednak povznáší k vážnosti a slávě ty, kteří ho užívají“.⁵⁰ Tomuto jazyku přidává přízviska znamenitý, dokonalý, ryzí, stěžejní, královský a dvorský. Označení brilantní získal tento jazyk z důvodu, že brilantním „rozumíme cosi, co osvětluje a jako osvětlené září“.⁵¹ Přízvisko královský a dvorský získal proto, že se Dante domnívá, že kdyby existovalo sjednocené italské království, tak by se tento jazyk užíval na královském dvoře. Adjektivum dvorský v sobě podle autora také skrývá „vyvážený řád věcí, které je třeba vykonat“.⁵²

⁴⁷ Ouředník, P. *Hledání ztraceného jazyka*. str. 21

⁴⁸ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 39n

⁴⁹ Alighieri, D. *De vulgari eloquentie=O rodném jazyce*. kap. I, 3. str. 55

⁵⁰ Alighieri, D. *De vulgari eloquentie=O rodném jazyce*. kap. I, 17. str. 105

⁵¹ Alighieri, D. *De vulgari eloquentie=O rodném jazyce*. kap. I, 17. str. 103

⁵² Alighieri, D. *De vulgari eloquentie=O rodném jazyce*. kap. I, 18. str. 107

Nejprve se tento jazyk pokoušel najít mezi italskými dialekty. Žádné z italských nářečí však nesplňuje Dantovu představu. Protože takto úspěchu nedosáhl, dokládá jeho existenci na základě rozumových úvah. Uvádí, že dokonalý jazyk neexistuje, ale přesto je obsažen v každém existujícím italském nářečí. Tato nářečí jsou s ním srovnávána. „Brilantní, stěžejní, královský a dvorský jazyk v Itálii je ten, který je jakoby přítomen ve všech italských městech, a přitom žádnému z nich nepatří; podle něho se měří, posuzují a porovnávají všechna místní nářečí Itálie.“⁵³ Dante se považuje za jeho autora a jako základ pro tento jazyk využil právě jazyk adamovský.

Existenci velkého počtu národních jazyků Dante zdůvodňuje lidským charakterem. „Vzhledem k tomu, že člověk je živočich velmi nestálý a neobyčejně proměnlivý, nemůže být ani jazyk trvalý a neměnný, naopak se musí měnit v důsledku místních a časových rozdílů, tak jako ostatní věci lidské, například mravy a obyčeje.“⁵⁴ Vývoj jazyka nemůže ale konkrétní jedinec zaznamenat, protože se jedná o pomalý a dlouhodobý jev. Vývoji jazyků se věnuje i ve svém stěžejním díle – *Božské komedii*. V části nazvané *Ráj* se říká: „Řeči, jež mluvil jsem, už zhasla síla, než k dílu, které neskončené zbylo, kdys Nemrodova čeleď přikročila, neb co kdy jen rozumem působilo, vždy proto, že se mění přání lidí, sledujíc nebe, netrvalé bylo.“⁵⁵ Podle Danteho naopak latina, protože byla vytvořena na základě dohody mnoha společností, má univerzální charakter v každé době i v každé zemi. A stejnou funkci by mělo mít i Dantovo *volgare*.⁵⁶

2.1.2.2 Renesanční mysticismus

Na základě spojení Bible a hebrejského mysticismu se při hledání dokonalého jazyka učenci zaměřili také na kabalou. Kabala je prostředek, jenž napomáhá při interpretaci Tóry. Nejedná se jen o povrchní vysvětlení, nýbrž se také věnuje skrytému symbolickému významu. Orientální filozofie považuje slova za formy, ze kterých je tvořen svět, naopak v západní filozofii to jsou jen

⁵³ Alighieri, D. *De vulgari eloquentie=O rodném jazyce*. kap. I, 17. str. 103

⁵⁴ Alighieri, D. *De vulgari eloquentie=O rodném jazyce*. kap. I, 9. str. 73

⁵⁵ Alighieri, D. *Božská komedie*. str. 478

⁵⁶ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 48

pojmy (signifikanty) označující skutečnosti (signifikáty). Struktura jazyka odpovídá struktuře společnosti.⁵⁷

V evropském kontextu se v spojení s kabalou uvádí jméno Abraham Abulafia. Abulafia (1240 – po r. 1291) byl židovský mystik pocházející ze Španělska a během svého života se věnoval především kabale. Při svém výkladu spojuje symboliku a kombinatoriku.⁵⁸ Tóru ztotožňoval s čistým rozumem a schéma, podle kterého Bůh stvořil svět, odpovídalo schématu jazyka, kterým mluvil Adam. Za základ všeho považuje soubor 22 psaných znaků, které sice využívá hebrejštiny, ale jsou společné všem. Každé písmeno samo o sobě nese význam a další přibývají v kombinaci s dalšími. Hebrejštinu definuje jako prajazyk, jenž se stal základem všem ostatním jazykům. Psaná hebrejštiny nepoužívá vokály, jen konsonanty, a psaný text tak bylo možné číst různými způsoby a následně ho tak i interpretovat. Různá výslovnost těchto znaků se proto stala základem pro ostatní. Míra odlišnosti ukazuje, jak moc národy opustily správný styl života. Produkované zvuky mohou připomínat například zvuky, které vydávají zvířata⁵⁹.

Kabalistická symbolika se odrážela také v renesančním platonismu. Ve středověku známé Platonovy spisy *Faidón* a *Menón* mluvily o nesmrtelnosti duše a stvoření světa a byly pro tehdejší společnost přijatelnější než filozofie Aristotelova. Renesanční platonici se v rámci své filozofie věnují také okultním vědám spojeným s mysticismem, a sice alchymii, astrologii a magii. Magické elementy se v renesanční filozofii objevují v různých podobách zaklínadel a vycházejí z hermetismu. Hermes Trismegistos měl být jedním z prvním mudrců, jimž Bůh zjevil univerzální pravdu. Filozofové v této době zastávali názor, že Adam a jeho současníci měli širší znalosti než lidé v renesanci. U Adama, a podle hermetiků a jejich následovníků také u Herma Trismegista, jsou počátky veškerého vědění. Tedy to, co se označuje jako *prisca sapientia* a v období renesance se mnoho učenců snažilo o její znovuzobjevení. Čím starší text, tím více prastaré moudrosti obsahoval, a právě *Corpus hermeticum* měl patřit k těm nejstarším, neboť datace jeho vzniku se shodovala s dobou, kdy byl napsán Starý zákon. Od Trismegista také vzešla ideální podoba víry – *prisca theologia*,

⁵⁷ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 35

⁵⁸ tamtéž

⁵⁹ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 36

kteřou k dokonalosti dovedl Platón. Tento prvek dokonalosti stavěl platonskou filozofii na stejnou úroveň jako křesťanství a do opozice vůči aristotelské filozofii. Renesanční platonici využívali významu slov z důvodu, že porozumění jednotlivým pojmu je mělo přivést k dokonalému poznání okolního světa. Cestou k jejich porozumění byla spiritualita. Čím jednodušší jazyk se objevuje, tím skrývá původnější význam.⁶⁰

Spojení vědeckých faktů, židovské kabaly a magického mysticismu najdeme v dílech například Marsilia Ficina, Pica della Mirandoly, Paracelsa nebo Agrippy z Nettesheimu.

Marsilio Ficino (1433 – 1499) stál na počátku renesančního platonismu. Překládal z řečtiny do latiny, mimo jiné Platonova díla nebo *Corpus hermeticum*. V rámci svého myšlení zkombinoval aristotelskou fyziku a myšlenky novoplatoniků v souvislosti s křesťanskou teologií. Magické rituály považoval za prostředek poznání přírody a nejvyšší vědění. Jednalo se o filozofická vysvětlení přírodních zákonů a dominanci kosmu.⁶¹

Problematicke jazyka se věnuje ve své rané tvorbě i ve svém stěžejním díle *De vita libri tres*. Jeho jazyková teorie vychází především z chápání prastaré víry (*prisca theologia*). Ficino v rámci své filozofie neodděluje teologii a filozofii, naopak se snažil o jejich propojení. Podle jeho pojetí vystoupila pravda z jediného božského zdroje, rozdělila se na dva proudy – židovský a pohanský a následně se znovu spojila v platónské filozofii.⁶² Pojmy a jména pouze reprezentují konkrétní věci jako jejich obrazy. Božské pojmenování jsou jako obrazy nebo zárodky Boha samotného. Bůh představuje ve Ficinových názorech základní entitu všeho přírodního, která je běžnému člověku skryta. Okultní filozofie má být cestou, která prostřednictvím slov může odkrýt původní přírodní zákony. Pojmy a jejich významy představují jednotu a sílu Božské dokonalosti. Novoplatonické pojetí jazyka je možné aplikovat na jakoukoliv existující řeč.⁶³ Síla slov je obsažena v talismanech, zaříkávadlech, magických rituálech a jiných okultních praktikách. Ficino popisuje, jak talismany nosit, jak využívat rostlin.⁶⁴

⁶⁰ Špelda, D. *Renesanční a novověká filozofie*. str. 39nn

⁶¹ Špelda, D. *Renesanční a novověká filozofie*. str. 37

⁶² Špelda, D. *Genealogie mudrců v renesančním myšlení: Prisca sapientia*. str. 52n

⁶³ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 34n

⁶⁴ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 44

Na Ficina pak navazuje i jeden z posluchačů jeho Akademie - humanista Giovanni Pico della Mirandola (1463 – 1494). Pico vychází z názoru, že všechny filozofické školy vycházejí ze stejného zdroje. Ve filozofických teoriích se prolíná učení Mojžíšovo, kabala, matematické myšlení Pythagora až magické a teurgické vědění Zoroastera.⁶⁵ V rámci svého studia prastaré moudrosti se věnuje astrální magii, ale vystupuje proti klasické věštecké astrologii. Říká, že vesmír je vystavěn na základě matematických zákonů a tvoří ho čísla a písmena⁶⁶. Z čísel a písmen je složen jazyk. Po odkrytí jejich skryté symboliky bude člověku otevřena cesta k poznání. Při svém studiu využívá původní židovské a kabalistické texty, mimo jiné například i texty Abullafiy. Kvůli nedostačující znalosti hebrejštiny nejsou ale texty správně interpretovány a navíc jsou zprostředkované překlady doplňovány částmi textů, které navozují dojem, že i židovští autoři uznávali Krista jakožto syna Božího. Toto spojení má proto značný vliv na chápání hebrejštiny jako dokonalého jazyka. Na základě předpokládané shody mezi Adamovým jazykem a strukturou světa působí hebrejská slova jako síly, jako zvuky, které jsou-li jednou vysloveny – mohou ovlivnit chod událostí. Takovéto myšlení vedlo ke snaze, když nebylo možné používat čistou hebrejštinu, alespoň používat jazyk, který se jí podobá. Jednalo se o jazyk, kterým byla pronášena magická a rituální zaříkávadla.⁶⁷

Paracelsus, vlastním jménem Philipus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim (1493 – 1541) přistupuje k hledání dokonalého jazyka odlišným způsobem. Nepracuje s původem pojmenování, ale spíše s jazykovým znakem jako zástupným symbolem. Moudrost nevychází z intelektu nebo ze schopnosti porozumět textům, ale z toho, do jaké míry je jedinec schopen se ztotožnit s postavou Adama a přiblížit se tak jeho vědění. Adamovský jazyk je tak prostředek mezi lidskou společností a božskou dokonalostí. Rozumového poznání je možné dosáhnout jen prostřednictvím poznání přírody. K nejdokonalejšímu symbolickému čtení přírody je potřeba okultních prostředků, jako např. chiromantie apod. Z těchto tezí vychází při formulování svého učení nazvaného jako *ars signata*. Zde říká, že Adam měl dokonalé znalosti a porozumění všem pojmům, díky čemuž mohl po stvoření

⁶⁵ Špelda, D. *Genealogie mudrců v renesančním myšlení: Prisca sapientia*. str. 55

⁶⁶ Eco, *Hledání ztraceného jazyka*. str. 112

⁶⁷ Eco, *Hledání ztraceného jazyka*. str. 113

pojmenovat všechny existující věci. Akt pojmenování neproběhl kvůli vlastní potřebě, ale byl mu předurčen. Jazyk, v němž toto pojmenovávání probíhalo, byla hebrejšтина, protože ta měla tu jedinečnou schopnost obsáhnout všechna existující jsoucna.⁶⁸

2.1.2.3 Agrippa z Nettesheimu

V díle Agrippy z Nettesheimu najdeme jak soubor názorů jiných hermetiků, tak Agrippovy vlastní teze. Agrippa z Nettesheimu (1486 – 1535) celým jménem Heinrich Cornelius Agrippa z Nettesheimu byl německý okultní filozof, právník a lékař. Svě znalosti v oboru teologie, medicíny, práva, ale i optiky a geometrie získal během univerzitních studií v Německu a ve Francii. V průběhu studií se seznámil i s magií, které se dále věnoval. Ve společnosti byl považován za heretika, od poloviny 16. století dokonce za šarlatána. Některé zdroje uvádí, že se stal předlohou pro literární postavu doktora Fausta.⁶⁹

Napsal dvě důležitá díla, a to *Okultní filozofii* a *O nejistotě a marnosti věcí*. První kniha prezentuje tzv. bílou magii, tj. magii očištěnou od negativních sil. Ve druhé knize kritizuje veškeré vědy a říká, že není možné se dobrat pravdy, protože ta je jen v Bibli.

V díle *O okultní filozofii* předkládá souhrnné poznatky vycházející z novoplatonské filozofie. Z dnešního pohledu bychom mohli říct, že se zde vedle sebe paralelně objevují vědecká fakta a okultní vědy. Agrippa napsal tuto knihu, neboť chtěl připomenout magii v původním slova smyslu, tedy vědu mudrců. Tato kniha je určena pouze vzdělaným lidem, kteří magii uznávají. Ostatním by k ní měl být odepřen přístup, aby nemohli její obsah nijak zneužít.⁷⁰ Je rozdělena do tří knih – první se věnuje magii přírodní, druhá magii nebeské a třetí magii obřadní. V úvodu první knihy definuje „magii“ i postavu „mága“. Říká, že už v antice byla podle největších filozofů magie ceněna a označována za přední, ne-li nejvyšší vědu. V období středověku byla naopak zavrhována a podezřívána jako kacířské učení. Pověst magii kazí lživí filozofové a falešní mágové. Ti nabízejí vyučování magie, ale obsahem jejich výuky jsou jen

⁶⁸ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. str. 130n.

⁶⁹ Zambelli, P. *White Magic, black Magic in the European Renaissance*. str. 116

⁷⁰ Agrippa z Nettesheimu. *O okultní filozofii I*. str. 1n

smyšlené informace bez rozumového podkladu.⁷¹ „Slovo mág neznamená u vzdělaných lidí čaroděje, ani pověřivého člověka, ani spojence ďáblova, nýbrž mudrce, kněze a proroka.“⁷² Magie, díky svému vztahu k přírodě, byla hodně využívána i v lékařství a byla považována za druh medicíny. Spíše než o předložení nových poznatků se tak jedná o kompilaci v té době známých faktů, které získal během svých cest po Evropě. V Agrippově filozofii je možné nalézt řadu shodných názorů jako u Ficina. Myšlenky prezentované v této knize velmi rychle zlidověly a následně rozdělily společnost na dva tábory – na ty, kteří jeho učení uznávali, a jeho odpůrce.⁷³

V rámci tohoto spisu se věnuje dokonalému jazyku z několika různých pohledů. Zabývá se oblastí týkající se používání slov, vzniku pojmenování a jejich skrytému významu, ale i původu první řeči a písma. Schopnost mluvit, používat slova nás odlišuje od zvířat a dělá člověka rozumným. Připomíná, že slovo *Logos* v řečtině znamená rozum, řeč i slovo. Dále rozlišuje slovo vnitřní a vyslovené. Vnitřní slovo je myšlenka, hnutí duše. „Slova jsou tedy nejvhodnějším dorozumívacím prostředkem mezi mluvícím a poslouchajícím; nevyjadřují pouze myšlenky, ale jsou i nositeli síly mluvícího, který ji vysílá určitou energií vstříc svým posluchačům, což se někdy stává tak silně, že mění nejen posluchače, ale i těla jiná, ba i neživé věci. Slova představující - ať již srozumitelně či tajuplně - věci vyšší, duchovní, nebeské a nadpřirozené.“⁷⁴ Ve slovech je skryta podstata věcí. Tak jako Bůh vytvořil zárodky věcí, dal základ i jejich pojmenování. O vztahu světa a jmen konkrétně říká: „Vaše jména jsou zapsána na nebesích. [...] Taková jména uchovávají zázračné síly označených věcí. Každé pojmenování věci má svůj původ předně v působení nebeské harmonie a pak v lidském označení, třebaže se obé někdy neshoduje.“⁷⁵ Ještě větší síla je ukrytá v zaklínadlech a jiných souvislých textech, protože ty obsahují pravdu. Kromě vlastního obsahu je důležitý také správný způsob vyslovování.⁷⁶ Vše, co je možné říci je, možné také zapsat. Pro využití všech skrytých sil nejlepším možným způsobem je důležité správně vyslovovat i

⁷¹ Agrippa z Nettesheimu, *O okultní filozofii I*, str. 5

⁷² tamtéž

⁷³ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 44 srov. Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 111

⁷⁴ Agrippa z Nettesheimu. *O okultní filozofii I*, kap. 69. str.60

⁷⁵ Agrippa z Nettesheimu. *O okultní filozofii I*, kap. 70. str.60

⁷⁶ Agrippa z Nettesheimu. *O okultní filozofii I*, kap. 71. str.61

správně zapisovat. Bůh rozdělil řeč na různé jazyky a jim přiřadil i odpovídající písmo, které má své zákonitosti v nebeském řádu. „Ze všech písem jest však písmo hebrejské nejposvátnější, a to i tvarem písma, samohláskovými body a přízvuky, takže představuje hmotu, tvar i ducha.“⁷⁷ S tím souvisí myšlenka, že hebrejští kabalisté dokáží prostřednictvím hebrejštiny uchovat a šířit vše, co vyšlo z prvotní příčiny. Hebrejštinu Agrippa považuje za prapůvodní, dokonalý jazyk. „Kdo dobře rozumí jejímu uspořádání a dovede správně kombinovati její písmena, zná pravidla každého nářečí. 22 písmen hebrejské abecedy je základem světa a všeho tvorstva v něm bytujícího a pojmenovaného, vše, co bylo vysloveno a stvořeno, vzniklo z nich a dostává z jich kombinací jméno, bytí a sílu.“⁷⁸ Problematika jmen je jednou ze zásadních otázek, která vychází z biblického textu a které se věnuje velké množství autorů.⁷⁹ Agrippa podobně jako například Paracelsus pracuje s pseudohebrejskými abecedami a kombinatorikou znaků, jež sloužily k vysvětlení přirozených jazyků a jejich vztahu k dokonalému jazyku a vědě. Pomocí písmen hebrejské abecedy a postavení hvězd můžeme pojmenovat kohokoliv a cokoliv, a i když neznáme význam tohoto slova, musíme jej správně vyslovovat, abychom jejich ducha podřídili naší vůli.⁸⁰ Hebrejsky dle Agrippy mluví i andělé a démoni, protože hebrejštiny je nestarší a ve srovnání s jinými jazyky neměnná. Tuto tezi dokládá vysvětlením, že „ačkoliv démoni a intelligence jednotlivých národů používají jejich řeči, přece jen vždy mluví hebrejsky s těmi, kdož hebrejštině rozumí“.⁸¹

Agrippa se nezajímal pouze o popis okultní filozofie, ale na základě čisté kombinatoriky tak, jak je využívána v kabale, ale i jiných dílech, chtěl vytvořit jakousi encyklopedii, která by zahrnovala nejen náš svět, ale celý vesmír včetně dalších možných světů.⁸²

2.1.3 Další vývoj v hledání dokonalého jazyka

16. a 17. století je doba, kdy v některých zemích ještě doznívá renesance a v jiných už se začínají prosazovat raně novověké a barokní tendence. Evropské mocnosti podnikají expanzivní cesty západních a

⁷⁷ Agrippa z Nettesheimu. *O okultní filozofii I*, kap. 74. str.64

⁷⁸ tamtéž

⁷⁹ Ouředník, P. *Jazyk v Genesis*. str. 14

⁸⁰ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str.114

⁸¹ Agrippa z Nettesheimu. *O okultní filozofii III*, kap. 23. str.22

⁸² Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str.121

východním směrem, poznávají tamější obyvatele i jejich kultury, což značně ovlivnilo myšlení té doby. V otázce hledání dokonalého jazyka se již často objevují paralelně také tendence vytvořit jazyk univerzální.⁸³

V 16. a 17. století ještě nejsou odděleny přírodní vědy od filozofie, ale s nástupem racionalismu a empirismu se filozofie začíná vymezovat proti teologii, i když stále existuje mnoho společných otázek.⁸⁴ Podle tehdejších myslitelů nebylo možné najít způsob, jak znovu objevit první jazyk, a tak se zaměřili na hledání a rekonstrukci prajazyka. Zatímco první jazyk je řeč, kterou se mluvilo v ráji a před zmatením jazyků, jako prajazyk je označován jazyk společný určité skupině národů. Prajazyk, nebo také protojazyk, se stal základem dalších jazyků.⁸⁵ S touto myšlenkou pracovali už i filozofové v dřívější době a následně je pouze rozšiřována a upřesňována. V 16. a 17. století je rozšiřována myšlenka hebrejštiny jako prajazyka a pokračuje se i dalších renesančních tendencích, například v oblasti magie a částečně i vědy. V roce 1517 vznikla pod vlivem humanistů, především Erasma Rotterdamského, Univerzita tří jazyků (College de trois langues) v belgické Lovani, jejímž posláním bylo poskytovat studium tří posvátných jazyků – řečtině, latině a hebrejštině.⁸⁶ Jedním z vzdělavců zaměřených na hledání prajazyka byl Guillaume Postel (1510-1581), francouzský učenec žijící v 16. století. Ve svých spisech udává, že hebrejštiny je základem všech existujících jazyků, a žádá návrat k tomuto jazyku. Jazyk je prostředek pro získání vzdělání a víry, a proto jím Bůh obdařil i prvního člověka. Jeho šířiteli byli potomci Noema. Jazyk by podle něj také mohl nastolit celosvětový mír. Podle něj je možné každou věc zachytit prostřednictvím geometrických útvarů – bodu, čáry a trojúhelníku, a to písmena i hlásky. Vychází z myšlenky, že jazyk i abeceda vznikly současně.⁸⁷ Tento názor odpovídá jeho náboženské utopii. Králem světa se pak má stát francouzský král, kterého považoval za Noemova potomka.⁸⁸

I v tomto období je dále rozvíjena magie, jejímž základem je renesanční platonismus a hermetismus, zřejmé jsou i pohanské prvky. Jako příklad můžeme jmenovat irského okultistu Johna Deeho (1527 – 1609). S jeho

⁸³ Ouředník, P. *Hledání ztraceného jazyka*. str. 9

⁸⁴ Coreth, E. Schönendorf, H. *Filozofie 17. a 18. století*. str. 27n

⁸⁵ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 36

⁸⁶ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 74

⁸⁷ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 169

⁸⁸ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 74

osobností se pojí legenda, že se mu zjevil archanděl Gabriel, aby s ním mluvil o dokonalém jazyce. Nicméně při jeho popisování využíval poznatků o hebrejštině jako adamovském jazyce tak, jak je uváděla řada jeho předchůdců.⁸⁹ Ve svém nejznámějším díle *Monas Hieroglyphica* vytváří symboly či znaky – monády, které se skládají z bodů, přímek a kruhů. Jednotlivé elementy reprezentují nejčastější kosmologické komponenty ve vesmíru, např. půlkruh zastupuje Měsíc, dvě kolmé přímky čtyři živly a kruh Slunce.⁹⁰ Tyto monády symbolizují věci existující na Zemi i ve vesmíru, ale také umožňují generovat písmena abecedy. Jeho dílo nepopisuje pouze symbolické zachycení okolního světa, ale slouží také k interpretaci jazyka díky tvaru písmene, jeho postavení v jedné z tří posvátných abeced nebo v jejich číselné hodnotě.⁹¹ Podle něj veškeré skryté vědění není možné vyřknout prostřednictvím některého z existujících lidských jazyků. Bůh a tím vědění je společné všem.

Symbolickému zaznamenávání skutečností se ve svých dílech věnuje také německý jezuita Athanasius Kircher (1601 – 1680). Věnoval se především odkrývání významu egyptských hieroglyfů, ale i čínským znakům nebo piktografickému písmu severoamerických indiánů. K této problematice ho přivedl zájem o exotické jazyky a odkrývání tajemství. Obrazové písmo fascinovalo učence již od antiky a bylo spojováno s dokonalou moudrostí. Kircher se snažil o překlad hieroglyfů, ale pod vlivem hermetismu pracoval spíše jen se ideogramy – symboly nesoucími věcný význam, ale mezi nimi jsou i tzv. fonogramy – tedy znaky odpovídající hláskám, čehož staří Egypťané využívali například pro abstraktní vyjadřování. Kircher také viděl vztah mezi čínským a egyptským písmem, neboť, jak uvádí, byli jejich autory Noemovi potomci a vycházeli tudíž ze stejného základu. Podobně jako jeho současníci uznává hebrejštinu jako prajazyk. Jména, která dal Adam zvířatům, jak se uvádí v Bibli, podle něj vznikla přesmyčkou pojmů označujících jejich charakterové vlastnosti. Mimo to je Athanasius Kircher také autorem návrhu univerzálního jazyka přístupného všem, tzv. polygrafie, a šifrovacího jazyka, tzv. steganografie.⁹²

⁸⁹ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 167

⁹⁰ Bono, J. *The word of God and the languages of men*, p. 204

⁹¹ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 168

⁹² Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 175nn

V podobném duchu publikuje své myšlenky řada dalších filozofů žijících v této době. Většina myslitelů nakonec dojde k názoru, že dokonalý jazyk je definitivně ztracený a už není možné ho znovu obnovit. Snahy o nalezení dokonalého jazyka se tak pomalu vytrácejí z okruhu filozofického hledání a jejich místo zaujímají snahy vytvořit univerzální filozofický jazyk.

2.1.3.1 Francis Bacon

Na přelomu doby renesanční a novověké filozofie najdeme myšlení britského filozofa a vědce Francise Bacona (1561 – 1626). J. Bono o Baconovi říká, že stojí na pomezí tradice a inovace.⁹³ Bacon je jeden z prvních empiriků, i když především v teoretické rovině, přesto stále uznává představu skryté podstaty ideálního vědění. Jeho zájem o jazyk vycházel z jeho zaměření na reformu vědy – rekonstrukce osvěty lidského poznání, včetně duchovní osvěty.⁹⁴

Cílem Baconova filozofického a vědeckého úsilí byla snaha o obnovení čistého vědění tak, jak je uloženo v boží mysli.⁹⁵ Chtěl představit nový způsob čtení Knihy přírody. Bacon nechtěl pouze předložit novou teorii obnov vědění. Jeho cílem bylo také odstranění starých chybných znalostí. Tyto své myšlenky shrnul v projektu, který pojmenoval *Instauratio Magna (Veliké obnovení věd)*. Původně se mělo dílo skládat ze šesti částí, ale Bacon během svého života dokončil jen část.⁹⁶ První část měla popisovat rozdělení věd, druhá údaje o výkladu přírody, třetí přírodu a experimentování tak, aby se mohly stát základem přírodní filozofie, čtvrtá se měla věnovat rozumu, pátá souhrnu vědění, které považoval za správné, sám objevil nebo doplnil, a poslední, šestá část měla být zaměřena na vlastní filozofii vyvozenou z čistého a správného zkoumání.⁹⁷

Bacon ve svých textech kritizuje dosavadní vzdělání a vědu. Říká, že známé vědecké objevy nemáme ani obdivovat, ani je zbytečně přeceňovat. Mechanická umění se zdokonalují a stará moudrost představuje jen jakési

⁹³ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 207

⁹⁴ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 211

⁹⁵ Bacon, F. *Nové organon*. str. 35

⁹⁶ Coreth, E. Schöndorf, H. *Filozofie 17. a 18. století*. str. 105

⁹⁷ Spedding, J. *Works of Francis Bacon IV*. p. 22

„dětství vědy.“⁹⁸ Člověk nemůže získat dokonalé vzdělání, protože je klamán jak rozumem, tak smysly. Odmítá důkaz sylogismem. „Poněvadž sylogismus se skládá ze soudů, soudy ze slov, slova jsou pak znamení a znaky pojmů. A proto, jsou-li samy pojmy našeho myšlení (které jsou jakoby duší slov a základem celé této struktury a jejího uspořádání) špatně a příliš narychlo abstrahovány z věcí, jsou-li nepřesné, nedostatečně definované a popsány a koneckonců tedy v mnohém směru chybné, padá s nimi i všechno ostatní.“⁹⁹ Tyto omyly samy o sobě nezmizí a běžné používané metody nedokáží tento problém vyřešit. Naopak používání těchto metod jen zesiluje jejich chyby. Bylo tedy třeba „řešit problém znovu a lepšími prostředky a dosáhnout tak celkového obnovení věd a umění i veškeré lidské vzdělanosti na vhodných a náležitých základech.“¹⁰⁰ A právě *Instauratio Magna* má tyto prostředky nabídnout. Jako nejdůležitější vidí studium podstaty věcí prostřednictvím experimentů. Studium nesmí být povrchní, ale důkladné, jinak nebude možné objevit skryté vlastnosti věcí. Starozákonní příběhy z *Genesis* nejsou pro Bacona dokladem boží vůle, ale naopak limitace lidského poznání. Lidé žijící na Zemi potřebují tedy nějaký nástroj, který je k tomuto dokonalému vědění, ukrytému v procesu stvoření světa, přivede. Paradoxně popisuje tento nástroj slovy, i když si uvědomuje jejich nedokonalost. Tento nástroj nazývá *Novum Organon (Nové organon)*.¹⁰¹

V *Novém organon* (1620) chce Bacon předložit nástroj, který pomůže překonat omyly dosavadní vzdělanosti. V souvislosti s omyly zde uvádí svou teorii idolů. Idoly podle Bacona brání objektivnímu poznání. Jedná se o idoly rodu (*idola tribus*), jeskyně (*idola specus*), tržiště (*idola fori*) a divadla (*idola theatri*). U idolů tržiště stojí za chybným poznáním jazyk. Používáme slova, pro něž neexistuje v našem světě žádný odpovídající objekt, nebo pro existující věc nemáme vhodné pojmenování. Slova používáme špatně. Chceme-li mluvit vědecky, musíme změnit jazykovou teorii. „Slova prostě rozum znásilňují a všechno uvádějí ve zmatek a lidi svádějí k nespočetným a zbytečným sporům a

⁹⁸ Spedding, J. *Works of Francis Bacon IV.* p. 13 srov. Bacon, F. *Nové organon.* str. 42

⁹⁹ Bacon, F. *Nové organon,* str. 56 srov. Spedding, J. *Works of Francis Bacon IV.* p. 24

¹⁰⁰ Bacon, F. *Nové organon,* str. 36 srov. Spedding, J. *Works of Francis Bacon IV.* p. 8

¹⁰¹ Bono, J. *The word of God and the languages of men.* p. 236

myšlenkám.“¹⁰² Tyto omyly považuje za nejzávažnější, protože spojují jména a věci.¹⁰³

Bacon zaměřil svůj zájem především na přírodu a přírodní zákony v ní ukryté. Podle Bacona není kniha přírod napsána slovy ani symboly, ale je obsažena ve věcech samých jako jejich podstata. Boží slovo odpovídá jazyku přírody. Pravé poznání poskytl Bůh Adamovi, ale i on o něj přišel po opuštění ráje. Stejně jako bylo dokonalé Adamovo poznání, byla dokonalá i řeč, kterou používal. Pouze během života v ráji mohl Adam nazývat věci jejich správnými jmény. Bacon charakterizuje Boha jako autora veškeré přírody a Adama jako toho, který vyslovil pravá jména stvořeného tak, aby odolala všem pozdějším pokušením je upravovat.¹⁰⁴ Bacon si kladl otázku, jak je možné znovu získat toto čisté vědění. Tato otázka nás přivede zpět k jazyku a jakési abecedě přírody, kterou v přírodě zanechal Bůh při stvoření. Kniha přírody¹⁰⁵ není obsažena v symbolice, ale ve věcech samotných. Není možné ji interpretovat logicky ani kriticky, tedy slovně nebo metaforicky. Abychom toho byli schopni, museli bychom se znovu stát malým dítětem a znovu objevovat základní principy bez jakýchkoliv vnějších vlivů.¹⁰⁶ Jazyk je možné popisovat spíše na základě vnitřní podobnosti. V těchto myšlenkách je možné spatřit souvislosti mezi Baconem a hermetiky.

Bacon odmítá privilegovaný status některé z existujících řečí. Kriticky se staví k myšlence, že adamovským jazykem je hebrejščina. Považuje ji za jakousi gramatiku – ne v tom smyslu, jak se tento termín používá v dnešní lingvistice, ale jako filozofickou gramatiku. Tedy prostředek rozumu, který dokáže zachytit určité věci.¹⁰⁷ Slova nejsou zástupné symboly pro věci. Nevidí v nich spojitost s božskou myslí, protože pojmenování věci proběhlo na základě lidské vůle. Slova jsou zrcadla božské práce. Bacon se na problematiku jazyka dívá z eschatologického pohledu. Formulování původního adamovského jazyka chápal jako cíl veškeré snažení.¹⁰⁸

¹⁰² Bacon, F. *Nové organon*. str. 88 srov. Spedding, J. *Works of Francis Bacon IV*. p. 55

¹⁰³ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 188 srov. Röd, W. *Novověká filozofie I*. str. 26, 28

¹⁰⁴ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 234n

¹⁰⁵ Kniha přírody, nebo také světa, je metaforické označení pro jednu z Božích knih. Ve středověku nejčastěji existovala dvojice – Kniha přírody a Kniha Písma.

Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 11

¹⁰⁶ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 234

¹⁰⁷ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 238

¹⁰⁸ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 243

Se změnou jazykové teorie souvisí i Baconův zájem o psanou podobou jazyka. Jako nevhodnější vidí znakové písmo, i když to má určitá úskalí – jeden znak může mít v různých řečech různou akustickou podobu i význam. Rozlišuje dva druhy znaků – ikonické a konvenční.¹⁰⁹ Ikonické písmo zachycuje věci a pojmy, příkladem můžou být egyptské hieroglyfy. Konvenční písmo sice vzniklo na základě nějaké dohody, ale podle Bacona lépe odráží realitu. Příkladem konvenčního písma je latinka, ale také tzv. reálné znaky – znaky, které zastupují přímo věc nebo pojmy, i když se použitý symbol věci nepodobá. Jeho pojetí reálného znaku odpovídá ve velké míře čínskému písmu. Znakové písmo jako takové odpovídá schématu univerzálního jazyka tak, jak se mu věnovali filozofové v 17. století.¹¹⁰ Bacon se také snažil o vytvoření abecedy základních pojmů *Abecedarium Novum Naturae*. Pokus o souhrn vědění se přibližuje projektům univerzálního jazyka.¹¹¹

Všechny výše uvedené myšlenky reflektuje Bacon při tvorbě svého utopického díla *Nová Atlantis*, kde na rozdíl od jiných autorů utopií nepopisuje státní zřízení, ale soustředí se na tamní poznání a rozvoj vědy. Zabývá se i jejich jazykovou úrovní. Jejich dokonalé čisté vědění, které Evropané přisuzovali jen Bohu, se odráží i v jazykových schopnostech. Kromě toho, že rozumí řadě evropských jazyků, tak mohli všichni obyvatelé, i když se jednalo o různé národy, rozumět i biblickým textům, které k nim připluly, „jako by byly napsány v jejich mateřštině.“¹¹² Tento fakt vedl k tomu, že je zdejší vědění oproštěno od interpretačních omylů.

¹⁰⁹ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 188.

¹¹⁰ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 156 srov. Spedding, J. *Works of Francis Bacon*. p. 440

¹¹¹ Spedding, J. *Works of Francis Bacon V*. p. 208-211

¹¹² Bacon, F. *Nová Atlantida*, str. 27

2.2 Hledání univerzálního jazyka

Myšlenka univerzálního jazyka není myšlenkou jedince, ale souvisí s potřebami společnosti a závislostí na rozvoji mezinárodních vztahů na počátku novověku. Univerzální jazyk je jazyk, který by měl být dostupný každému. Každý by měl mít šanci jím mluvit a každý by mu měl rozumět. V 17. století mají snahy o vytvoření jazyka univerzálního především filozofický podtext. I když je zřejmý vliv reformace, stále se zde objevuje i propojení s náboženstvím nebo božským principem. Cílem univerzálního jazyka je zbavit řeč symboliky, dvojznačnosti apod. Jednoznačnost pojmů vede k univerzálnímu prostředku komunikace. Tyto umělé jazyky také měly ovlivnit šíření vědění. Mimo to má také napomáhat například při obchodování nebo ve vědě.¹¹³

Raný novověk staví do opozice přirozený jazyk nevzdělaných lidí a jazyk rozumu učenců, jako např. Komenského, Leibnize a dalších, kteří dospěli k názoru, že je třeba jazyk reformovat. Cílem snah o vytvoření nového univerzálního jazyka je nahradit latinu, která již nedostačovala potřebám doby. Nápravě jazyka musí přecházet ucelené studium principů myšlení a poznávání, tedy rozumových schopností. A je třeba také reagovat na nové objevy. Takový univerzální jazyk měl nahradit latinu ve většině sfér lidského života, protože univerzální jazyk je logičtější než jazyky přirozené. U jednotlivých autorů můžeme najít některé společné znaky – kromě překonání jazykových bariér se jedná o snahu shromáždit lexikální zásobu, v níž jednotlivá slova vznikají na základě fonetické podobnosti, a potom také o definování univerzální gramatiky. Velké množství autorů, kteří se snažili o vytvoření univerzálního jazyka, byli nejen filozofové, ale také významní vědci, a sice v oblasti přírodních věd.¹¹⁴

2.2.1 Počátky snah o vytvoření univerzálního jazyka

I když většina snah o vytvoření univerzálního jazyka vznikla v průběhu 17., případně 18. století, první pokusy se objevily již mnohem dříve. Tyto tendence souvisí také s tím, jak jednotlivé národy rozdílně interpretují znalosti šířené ve středověku a renesanci prostřednictvím latiny.¹¹⁵

¹¹³ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. p. VIIIn

¹¹⁴ Ouředník, P. Hledání ztraceného jazyka. str. 10 srov. Coreth, E. Schöndorf, H. *Filozofie 17. a 18. století*. str. 28

¹¹⁵ Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*. str. 55n

Za jednoho z prvních autorů univerzálního jazyka můžeme považovat katalánského filozofa Raimunda Lulla (asi 1232 – 1315), který také jako jeden z prvních publikoval v národním jazyce. Lullus působil téměř ve stejné době jako Dante Alighieri, ale jeho přístup k jazyku je odlišný. Shoduje se spíše s jiným současníkem Rogerem Baconem (1214 – 1294). Cílem obou je obrátit nevěřící na křesťanskou víru prostřednictvím jediného jazyka, Bacon vidí v této snaze ještě cestu k šíření evropské vzdělanosti.¹¹⁶ Lullus uznává studium cizích jazyků – hlavně hebrejštiny a arabštiny, ale myšlenku univerzálního jazyka staví ještě výše. Lulla v jeho myšlení motivuje multikulturní společnost v tehdejší Španělsku, kde vedle sebe žili křesťané, židé a muslimové, a proto předložil návrh univerzálního apriorního jazyka. Svůj projekt univerzálního jazyka pojmenoval *Ars magna (Velké umění)*. Umění je podle Lulla spojení logiky a metafyziky, ale ani to není dostatečné. Přesné pojmenování vznikne až na základě spojení předmětu s jeho principem. Teprve potom je možné dosáhnout pravdy. Logika je základem pravdivosti, znalost přírodních zákonů vysvětluje metafyziku (zastoupenou božským principem).¹¹⁷ „Tento jazyk měl být univerzální, neboť univerzální je jak matematická kombinatorika, strukturující jeho výrazový plán, tak i systém myšlenek společných všem národům, který Lullus vypracoval v obsahovém plánu.“¹¹⁸ Při tvoření svého univerzálního jazyka vychází z absolutních božích principů a filozofie Anselma z Canterbury. Poznání světa je možné na základě syntézy logiky a metafyziky, protože pochopení logického uspořádání světa není možné bez znalosti přirozených jevů. Metodu poznání můžeme rozdělit do tří fází – nejprve hledá výchozí, prvotní ideu věcí, která vychází z božích principů a božské dokonalosti, potom se snaží o vytvoření systému ze získaných pojmů (rozdělí je do šesti kategorií), v poslední třetí fázi tvoří vlastní fungování tohoto systému.¹¹⁹ *Ars magna* je založena na kombinacích devíti písmen abecedy. Ta staví do čtyř obrazců, které vyjadřují jednotlivé možnosti kombinatoriky s výjimkou druhého obrazce, který zachycuje relativní vztahy.¹²⁰ Jednotlivé kombinace se řídí přesnými pravidly, i přesto v nich později jeho následovníci najdou určité nepřesnosti.

¹¹⁶ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 54

¹¹⁷ Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*. str. 74

¹¹⁸ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 54

¹¹⁹ Ouředník, *Svobodný prostor jazyka*. str. 75

¹²⁰ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 59n srov. Příloha č.1

Například Kircher říká, že je potřeba vynechat kombinace, jež v reálném jazyce nenajdeme.¹²¹

Novověké snahy o vytvoření univerzálního jazyka navazují na Lulla. První snahy o universalismus najdeme například už u Athanasia Kirchera nebo Francise Bacona, i když v jejich případě stále ještě převažují snahy o nalezení dokonalého jazyka. Pokusy o vytvoření univerzálního jazyka dále pokračují přes Thomase Campanellu nebo Johna Locka k Descartovi. Na ně pak navazuje řada dalších myslitelů, např. George Dalgarno nebo John Wilkins, až se dostáváme k Leibnizovi. Z filozofů, již se zabývali problematikou univerzálního jazyka, budou v následujících kapitolách představeny projekty René Descarta, Jana Ámose Komenského a Gottfrieda Wilhelma Leibnize.¹²²

2.2.2 Marin Mersenne a René Descartes

Marin Mersenne (1588 – 1650) i René Descartes (1596 – 1650) působili ve stejné době a zajímali se o stejné oblasti vědy. Oba pojilo i silné přátelství. Descartes i Mersenne se zaměřují na interpretaci Knihy přírody. Tu je třeba chápat jako celek a není možné interpretovat pouze jednotlivosti.

Marin Mersenne byl ve své době uznávaným vědcem a díky tomu měl úzké styky s řadou vzdělanců té doby. Nevěnoval se jen filozofii nebo matematice, ale také muzikologii. Ve svých textech se vyjadřuje k renesančnímu mysticismu. Odmítá jak okultní vědy, tak celistvou vizi dějin lidské kultury. Magii chápe jako ďábelské dílo. Zaobírá se tak i biblickým příběhem a adamovským jazykem. Podle Mersenna nikdy nebyl adamovský jazyk prostředek, kterým Bůh předal poznání lidem. Mersenne dokonce tvrdí, že neexistuje přirozený jazyk, který by odrážel přirozenou podstatu věcí. Stejně tak odmítá výsostné postavení hebrejštiny jako dokonalého jazyka.¹²³ „Slova neslouží k ničemu jinému, než jen k poslechu a k označení toho, co chceme říct a co máme v naší mysli, neboť kdyby žil člověk osamocen, nepoužíval by žádná slova, stačilo by, kdyby měl ve své mysli, na co myslí nebo co chce udělat.“¹²⁴ Podobně jako pro jiné filozofy i pro Mersenna mají slova jen zástupnou funkci. Při dalším studiu jazyků se také zabývá otázkou, jestli na

¹²¹ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 62

¹²² Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*. str. 56

¹²³ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 259n

¹²⁴ Mersenne, M. *Harmonie universelle, Traitez de la voix et des chants*, p. 65

diverzitě řeči má svůj podíl temperament jednotlivých národů. Mersenne říká, že severské národy jsou více uzavřené, a proto i jejich jazyk je takový. Používají více konsonantů. Jejich artikulace je méně výrazná. Naopak jihoevropské a africké národy jsou otevřenější a vstřícnější. V jejich mluvě je více lokálů. Proud řeči je více plynulý a artikulace je výraznější.¹²⁵ Tento pohled na původ a vývoj řeči uvozuje jeho vizi nové vědy. V jazyce se tak odráží *Kniha přírody*. Pojmenování vycházejí z podstaty věcí. Při zkoumání jazyka věnuje značnou pozornost také gramatice, neboť vyjadřuje propojení, podobnost, rozdílnost, pohyb, spojování i rozdělování věcí v okolním světě. Svět kolem není zachycen v jednotlivých slovech, ale v gramatické struktuře jazyka.¹²⁶ Jeho myšlenky týkající se univerzálního jazyka najdeme například v jeho knihách *La verité de science* nebo *L'Harmonie universelle*. V druhém ze jmenovaných děl se mimo jiné zaměřuje na zvukovou stránku jazyka, protože podle něj by jednotlivé věci měly být reprezentovány zvuky. Podle něj by univerzální jazyk měl být hudební, zvukomalebný. Na základě několika výpočtů možných kombinací konsonantů a vokálů se dostává k tomu, že existuje 230 466 617 897 195 215 045 509 519 405 933 293 401 zvuků.¹²⁷ K tomuto číslu došel Mersenne kombinací tónů přiřazených 17 konsonantům a 5 vokálům. Výhoda zvukového jazyka je v tom, že zvuky produkuje člověk přirozeně, zatímco slova se musí naučit. I někteří ptáci jsou schopni mluvit, když opakují slova, neznají ale jejich význam.¹²⁸

Díky Marinu Mersennovi se k problematice univerzálního jazyka dostal i René Descartes. Mersenne mu v jednom ze svých dopisů poslal návrh jazyka, který objevil ve spise francouzského advokáta des Vallées. Jedná se o maticový jazyk, který by umožnil rozumět všem jazykům.¹²⁹ Tento jazyk má širokou slovní zásobu a jednoduchou gramatiku. K naučení se slovní zásoby měl sloužit překladový vícejazyčný slovník. A právě reakce Descarta v dopise z 20. listopadu 1629 obsahuje jediné jeho uspořádané myšlenky věnující se této problematice. V ostatním díle můžeme najít jen paralely mezi myšlenkami uvedenými v tomto dopise a prezentovanými v dalších textech, případně

¹²⁵ Mersenne, M. *La verité des sciences*. p.71-72

¹²⁶ Bono, J. *The word of God and the languages of men*. p. 263

¹²⁷ Mersenne, M. *Harmonie universelle, Traitez de la voix et des chants*, p. 71

¹²⁸ Mersenne, M. *Harmonie universelle, Traitez de la voix et des chants*, p. 11

¹²⁹ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 192

obecné pojednání o jazyce. S charakteristikou univerzální gramatiky souhlasí a shrnuje je ji do čtyř bodů – flexivní jazyk, který má pouze jeden vzor pro deklinaci, konjugaci i slovtvorbu, nemá žádné nepravidelnosti a věty tvořené pomocí prefixů a sufixů obsažených ve slovníku.¹³⁰ Naopak jeho pojetí slovní zásoby kritizuje. V návrhu Vallého by základem měla být jednoduchá slova z přirozeného jazyka, což podle Descarta nemá žádný smysl. Sám se pak pokouší o charakteristiku takové slovní zásoby, kterou by mohl využít univerzální jazyk. K vytvoření univerzálního jazyka je potřeba studia struktury lidského myšlení. Na jedné straně stojí pojmy jednoduché a na druhé pojmy skryté běžnému myšlení a těmto pojmům je třeba určit pevné místo ve schématu poznání. Při definování struktury jazyka vychází z matematiky a apeluje na logičnost jazyka tak, jak je tomu právě u matematiky. Navrhuje přiřadit každému slovu číslo, které by odpovídalo jeho pořadí v systému¹³¹. Aby se takový jazyk mohl stát součástí lidského života, muselo by dojít k reformě vědy a ze všech lidí by se museli stát filozofové. Na základě takového jazyka by bylo možné pronášet správné soudy. Mimo to by s takovým pojetím musel každý souhlasit, jinak by bylo neúčinné. Petr Glombíček ve své stati věnované Descartovi shrnuje jeho pojetí univerzálního jazyka do čtyř bodů:

„1) Výklad, resp. výčet všech jednoduchých prvků myšlení, jež jsou v představitosti. Ty zde Descartes nazývá ideje (ve smyslu tělesných idejí jako výsledku kauzálních vztahů s prostředím, nikoli ve smyslu forem myšlenek).

2) Nalezení procedury pro rozlišování jasných a jednoduchých myšlenek, jichž je schopen lidský duch. To by mělo za následek dobrou vědu, tj. dobře soudit.

3) Výčet těchto myšlenek, resp. jejich uspořádání do jednoznačné struktury v tabulce mentálních (logických) prvků.

4) Přiřadit těmto prvkům jména, jejichž gramatika by byla syntaktickými možnostmi prvků. Výsledkem by byl jazyk, který by adekvátně vyjadřoval všechny procedury dobrého souznění.“¹³²

Když budeme tyto body srovnávat s dalšími díly, například *Principy filozofie* nebo *Meditacemi o první filozofii*, najdeme shodné prvky pouze

¹³⁰ Descartes, R. *Lettre to: Mersenne, M. 20.11.1629*

¹³¹ Descartes, R. *Lettre to: Mersenne, M. 20.11.1629*

¹³² Glombíček, P. *Descartes o univerzálním jazyce*. str. 359

s druhým bodem. Vzhledem k tomu, že problematiku univerzálního jazyka řešil jen v jednom dopise, není možné najít společné prvky s dalšími body. První bod odporuje teorii o kategoriích idejí, protože zde pracuje jen s tělesnými ideami¹³³. Třetímu a čtvrtému bodu odporuje další z názorů uvedený v *Principech filozofie*, a sice že se některými jednoduchými pojmy neposkytujícími poznání není třeba zabývat.¹³⁴

Descartes se k myšlence univerzálního jazyka staví pesimisticky. Z výše uvedených myšlenek je zřejmé, že univerzální jazyk existuje pouze v teoretické rovině. Můžeme ho považovat pouze za filozofickou utopii. Sám by jako univerzální jazyk preferoval některý z existujících jazyků tak, aby měl podobnou úlohu jako latina ve středověku. Nevýhodou nově vytvořeného umělého jazyka je to, že by se mu musel učit každý a ne pro každého by byl takový jazyk libozvučný. Právě zvuková stránka jazyka je podle Descarta důsledkem jazykového vývoje, v němž si ho každý národ přizpůsobil svým potřebám.¹³⁵

Přátelství Descarta a Mersenna nebylo náhodné. Oba se zajímali o vědu a matematiku jakožto prostředek, který může odkrýt tajemství čistého poznání. Oba odmítali renesanční dokonalé poznání přisuzované Adamovi. I proto oba kritizovali rosekruciánství – novověkou podobu ezoteriky. Protože se Descartes nikdy nepokusil o vytvoření univerzálního jazyka a ani takový projekt neplánoval, nemůžeme ho řadit mezi autory univerzálního jazyka, i když jeho názory byly pro další filozofy stěžejní. Projekt univerzálního jazyka byl bližší Mersennovi než Descartovi.¹³⁶

2.2.3 Jan Ámos Komenský

Dalším myslitelem, který se ve svém díle zabýval univerzálním jazykem, byl Jan Amos Komenský (1592 - 1670). Komenský se zajímal o většinu humanitních oborů, v jeho bohatém díle najdeme spisy pedagogické, náboženské i filozofické. Lingvistické otázky jsou součástí filozofie, i přesto ale projekt mezinárodního jazyka je ve srovnání s jinými díly upozaděn. Problematika jazyka se objevuje v několika jeho knihách, a sice z mnoha rozdílných hledisek.

¹³³ Descartes, R. *Principy filozofie*, str. 49

¹³⁴ Descartes, R. *Principy filozofie*, str. 50

¹³⁵ Glombíček, P. *Descartes o univerzálním jazyce*. str. 353

¹³⁶ Glombíček, P. *Descartes o univerzálním jazyce*. str. 361

Komenský považuje jazyk za dar od Boha. Boží knihy (u Komenského se jedná o tři – Knihu přírody, Knihu mysli a Knihu Písma) jsou zároveň Božím slovem – Kniha přírody slovem učiněným, Kniha mysli slovem myšleným a Kniha Písma slovem napsaným. K jejich správnému čtení je třeba trojího „oka“ (smyslů, rozumu a víry) a trojích „brýlí“ (analýzy, syntézy a synkrize). Všechny tři knihy jsou ve vzájemné harmonii a doplňují se.¹³⁷ Jako základní chápe Komenský Knihu přírody, podobně jako tomu bylo ve středověku nebo renesanci. Kniha přírody je napsána pomocí symbolů, alegorie. Komenský přirovnává přírodu k umělkyni nebo učitelce, jinde zase například ke knihovně a každý tvor v ní obsažený je knihou¹³⁸. Z hlediska jazyka je nejdůležitější přirovnání přírody ke knize, kterou tvoří nekonečné množství písmen, které se jako znaky otiskují do smyslově vnímatelných látek.¹³⁹ Správné čtení Knih přírody v sobě odráží hledání dokonalého adamovského jazyka. Komenský sice uznává existenci takového jazyka (za jemu nejbližší považuje hebrejštinu), ale považuje ho za zapomenutý a jazyky reálně existující nedosahují takové kvality, a proto preferuje vytvoření nového jazyka. Jeho cílem tedy není nalezení prvotního jazyka, ale jazyka univerzálního bez ohledu na místo a čas. Knihu přírody tak můžeme chápat jako jakýsi zákoník, kde ale stále existuje mnoho mýtů a výmyslů. Její správné čtení nám odhalí božskou všemohoucnost, moudrost, ale také vůli a přirozenost.¹⁴⁰

Také v předmluvě ke knize *Orbis Pictus* (1658) se objevují dozvuky hledání dokonalého adamovského jazyka, konkrétně pojmenování zvířat na základě zvuků, které vydávají. K výkladu abecedy využívá zvuků zvířat, jejichž zvukový projev jednotlivé hlásky obsahuje, např. vrána kráká (hlásky A), ovce bečí (hlásky B) [...] pes vrčí (hlásky R), [...] střeček bzučí (hlásky Z).¹⁴¹

S projektem univerzálního jazyka se setkáme ve spise *Via lucis* (1641) a *Panglottia* (1666). První spis je převážně teoretický, druhý pak více praktický. Vliv na jeho dílo má podobně jako u dalších filozofů dobová jazyková situace – nedostatečná role latiny a vzrůstající vliv národních jazyků, včetně jazyků orientálních. Vlastní projekt ovlivnilo dílo Francise Bacona nebo Raimonda

¹³⁷ Pavlas, P. *Boží knihy, kniha přírod a věčný jazyk u J.A. Komenského*. str. 21

¹³⁸ Pavlas, P. *Boží knihy, kniha přírod a věčný jazyk u J.A. Komenského*. str. 24

¹³⁹ Pavlas, P. *Boží knihy, kniha přírod a věčný jazyk u J.A. Komenského*. str. 24

¹⁴⁰ Pavlas, P. *Boží knihy, kniha přírod a věčný jazyk u J.A. Komenského*. str. 29

¹⁴¹ Komenský, J.A. *Orbis Pictus*. str. 12.

Lulla. Určitý podíl můžeme přisuzovat i Marinu Mersennovi, se kterým si Komenský dopisoval.¹⁴² Jazyk je součástí vzdělání. Mezinárodní jazyk má být nástroj, jehož prostřednictvím se bude šířit pansofie (další z Komenského projektů) a tím dojde k sjednocení lidstva. Do té doby, než bude sestaven nový a vhodný univerzální jazyk, má jeho funkci zastupovat latina, i když si uvědomuje její nedostatky.¹⁴³

Kniha *Via lucis*, neboli *Cesta světla* má za cíl předložit návod, jak nejlépe šířit moudrost a rozum po celém světě. Mezi čtyři základní potřeby cesty světla mají být univerzální knihy, univerzální školy, univerzální sbor a univerzální jazyk. Existující knihy, školy, sbory i jazyky jsou poplatné jen na určitém místě nebo jen pro určitou skupiny lidí a vedou ke zmatkům a nejasnostem. Jejich univerzální podoby nám ukážou cestu k dokonalosti i k samotnému Bohu. K těmto myšlenkám ho přivádí řada proroctví uvedených ve Starém zákoně.¹⁴⁴ Univerzální školy nemohou vzniknout bez univerzálního sboru a univerzálních knih a ty zase nemůžou existovat, dokud nebude vytvořen univerzální jazyk. Komenský upozorňuje na to, že tvorba univerzálního jazyka se nemůže týkat pouze jednoho jedince a můžeme o něm začít uvažovat až v momentě, kdy bude vytvořena Pansofie.¹⁴⁵ Univerzální jazyk popisuje jako nástroj prospěšný všem, jeho lexikum musí být dostatečně bohaté, abychom jím mohli pojmenovat všechny existující věci, a především musí odstranit zmatečnost pojmenovávání, tedy synonyma, homonyma apod.¹⁴⁶ Výsledkem má tedy být jazyk racionální, analogický a harmonický. Racionální proto, že jednotlivá slova tvořící lexikum, jak po obsahové, tak i po formální stránce, musí přesně charakterizovat věci kolem nás. Analogický proto, že neobsahuje nepravidelnosti. A harmonický proto, že zvuk přesně vystihoval podstatu věci i její odlišnosti od dalších.¹⁴⁷ V této souvislosti zmiňuje čínské písmo, kde jsou jednotlivé znaky nositeli významu konkrétní věci. Univerzální jazyk může vzniknout dvojím způsobem, a sice v závislosti na již existujících jazycích nebo na základě vztahu k jednotlivým věcem. Komenský sice uznává existující jazyky a nabádá k jejich studiu, ale vytvoření jazyka podle jednotlivostí považuje za vhodnější. Pokud

¹⁴² Barandovská, V. *Návrhy J.A. Komenského na mezinárodní jazyk*. str. 236

¹⁴³ Barandovská, V. *Návrhy J.A. Komenského na mezinárodní jazyk*. str. 237

¹⁴⁴ Komenský, J. A. *Cesta světla*. str. 187 a 194

¹⁴⁵ Komenský, J. A. *Cesta světla*. str. 210

¹⁴⁶ Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize I*. str. 5

¹⁴⁷ Komenský, J. A. *Cesta světla*. str. 184

budeme vycházet přímo z věcí, spíše dojdeme k jejich správnému pojmenování. Říká, že takový univerzální jazyk „by byl desetkrát snazší než latina, [...] stokrát dokonalejší [...] a tisíckrát vhodnější k souladnému vystižení podstaty věcí.“¹⁴⁸ Existence univerzálního jazyka by umožnila seznámit všechny s božím myšlením a pomohla by nastolit mír, protože tak uvěří a budou rozumět božím tajemstvím, a když všichni budou vědět všechno, nebudou již vznikat spory.¹⁴⁹ Také zde připomíná pokus o vytvoření univerzálního hudebního jazyka Marina Mersenne a Le Maira, jímž by se domluvili nejen lidé na Zemi, ale i další lidé žijící ve vesmíru.¹⁵⁰

Tyto myšlenky znovu rozvíjí ve svém dalším díle – *Panglottii*. *Panglottia* je pátou částí obsáhlého díla *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Toto dílo je rozděleno do sedmi částí, které na sebe logicky navazují – *Panegersie* (všeobecné probuzení), *Panaugie* (cesta k osvícení ducha), *Pansofie* (všeobecná moudrost), *Pampeadie* (vševýchova), *Panglottie* (všemluva, obecný jazyk), *Panorthosie* (všenáprava) a *Pannuthesie* (všeobecné povzbuzení, napomenutí všech vším). Některé části jsou pouze rozpracované, neboť Komenský plánoval se k nim později vrátit. V úvodu se věnuje charakteristice jazyka jako takového. Jazyk, ve smyslu řeči, považuje za kreslený obraz věci. Jedná se o soubor slov, „která označují věci, předkládají je mysli a jsou spojena podle přesného řádu.“¹⁵¹ V souvislosti s běžně používaným jazykem potom definuje jazyk univerzální, a to takto: „aby obsáhl názvoslovím celou soustavu věcí (viditelných i neviditelných) a neponecháváje bez pojmenování žádnou, ani nejmenší věc; aby přibral k označování také celou soustavu zvuků (které může vytvářet lidský jazyk a ústa), neponecháváje žádný ani nejmenší zvuk bez určitého významu; aby celou soustavu odstínů (které se dají pozorovat ve zvucích) uvedl v harmonii a nepřehlížel žádný ani nejmenší rozdíl věcí, pojmů a zvuků.“¹⁵²

Hlavním záměrem této části je problematika nedorozumění lidí a jejich možná náprava. Nápravy je možné dosáhnout třemi různými způsoby. Buď je třeba změnit všechny jazyky tak, aby bylo možné jimi napsat knihy vhodné pro

¹⁴⁸ Komenský, J. A. *Cesta světla*. str. 188

¹⁴⁹ Komenský, J. A. *Cesta světla*. str. 192nn

¹⁵⁰ Ouředník, P. *Hledání ztraceného jazyka*. str.13

¹⁵¹ Barandovská, V. *Návrhy J.A. Komenského na mezinárodní jazyk*. str. 237

¹⁵² Komenský, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. 3. str. 181

vzdělávání (pantoglottia), nebo najít způsob, jak by se všechny národy mohly naučit jazyk vzdělanějších národů (polyglottia). Poslední možností je vytvoření jazyka nového společného všem lidem na celém světě (monoglottia).¹⁵³ Všechny tři cesty k nápravě rozebírá podrobněji v následujících kapitolách. Nevýhodou první varianty je to, že rozdíly mezi jednotlivými jazyky jsou tak velké a tak rozdílných druhů, že není možné je srovnat na stejně vysoké úrovni.¹⁵⁴ Druhou cestu považuje za snazší, protože vlivem okolností, tak jako vznikají monarchie, se i jazyky spojují a dokonalejší jazyky nahrazují jednodušší. Nevýhodou vícejazyčnosti je to, že čím více jazyků člověk zná, tím více může být jeho poznání zmateno.¹⁵⁵ Studium cizích jazyků považuje za důležitou součást života. Přesto za nejúčinnější považuje třetí možnost – tedy zavedení jednoho společného jazyka. K tomuto účelu není možné použít žádný z existujících jazyků, protože každý národ považuje ten svůj za nejdokonalejší. O hebrejštině říká, že je nejstarší, latina nejpřesnější, italština nejsnadnější, němčina nejvážnější, arabština a slovanština nejrozsáhlejší atd.¹⁵⁶ Je tedy nutné vytvořit jazyk nový, který má mít slovo pro každou existující věc. Způsob pojmenování má co nejvíce odpovídat rozumu a gramatická pravidla mají být jednoduchá bez jakýchkoliv nepravidelností. Komenský takovému jazyku přiřazuje dále tyto atributy: rozumový, pravidelný, harmonický, přirozený, mystický, filozofický, vševědný.¹⁵⁷

V dodatku k *Panglottii* předkládá první pokus o nový harmonický jazyk. Některým jevům se věnuje již v rámci vlastního textu, zde je potom vše schematizováno. Pokus rozdělil na tři části – obsahovou (slovník), formální (gramatiku) a praktickou (slovotvorbu).¹⁵⁸ Konkrétně popisuje například hlásky a písmo, slabiky, deklinaci a konjugaci nebo například tvoření slov pomocí afixace. Komenskému nevyhovuje běžně užívaná abeceda, navrhuje hlásky uspořádat podle způsobu tvoření. Jeho potřebám nevyhovují ani evropská ani jiná obrazová písma. Sám navrhuje jednoduché písmo tvořené jen z bodů, čar a obrazců. Co se týká slovní zásoby, má obsahovat jen tolik slov, kolik existuje

¹⁵³ Komenský, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. 3. str. 173, 175 srov. Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize I.* str. 3

¹⁵⁴ Komenský, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. 3. str. 182n

¹⁵⁵ Komenský, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. 3. str. 186

¹⁵⁶ Komenský, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. str. 190

¹⁵⁷ Komenský, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. str. 192n

¹⁵⁸ Komenský, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. str. 220

věcí. Tato pojmenování musí být jednoznačná. Musí mít ale takové prostředky, aby mohla vzniknout nová označení pro nové věci.¹⁵⁹

Jak je zřejmé z výše uvedených charakteristik univerzálního jazyka, využívá Komenský jak apriorní, tak i aposteriorní přístup. Při formulování univerzálního jazyka vychází z jazykových zkušeností, které načerpal u řady národních jazyků a latiny. Na druhou stranu ale předkládá originální myšlenkové obrazy odpovídající tehdejší jazykové situaci. Podobné myšlenky jsou zřejmé i u jiných autorů té doby, u nichž nemůžeme předpokládat, že by znali Komenského *Panglottii*.

2.2.4 Gottfried Wilhelm Leibniz

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646 – 1716) patřil k všestranným novověkým učencům. Jeho dílo zasahovalo do oblastí filozofie, matematiky, přírodovědy, náboženství a dalších. Leibnizův široký zájem se projevuje i v projektu univerzálního jazyka.¹⁶⁰ V rámci filozofie se stále věnuje metafyzickým či ontologickým otázkám a stále je zřejmý vliv křesťanského náboženství. I když uznává existenci Boha, k biblickému textu se staví značně kriticky a jeho poznatky nevycházejí z tradičního chápání původu a rozrůznění jazyka, jakožto projevu Boha. Při studiu jazyka využíval vědecké poznatky z oblasti historické lingvistiky nebo etymologie.¹⁶¹ Sám Leibniz se jazyku v rovině lingvistické také věnoval. Pro lingvistiku má přínos jeho etymologické studium jazyků. Podobně jako jeho předchůdci i Leibniz uznává myšlenky jednoho společného jazyka, avšak za něj rozhodně nepovažuje hebrejštinu. Původním společným jazykem mluvili lidé od Atlantiku u pobřeží Velké Británie až po Tichý oceán u Japonska. Z existence jednoho společného jazyka Leibniz vyvozoval domněnku, že národy mající společný jazykový základ pocházejí z jednoho kmene. Leibniz studoval jazyk v souvislosti s etnikem, které jej používalo. Nové jazyky vznikaly v důsledku stěhování obyvatel a byly ovlivňovány dalšími okolními jazyky. Pozůstatky prajazyka se z lidových jazyků postupně vytratily.¹⁶² Co se týká vývoje jazyka, Leibniz neuznává cyklické opakování, ale pouze lineární postup,

¹⁵⁹ viz Příloha č. 2

¹⁶⁰ Röd, W. *Novověká filozofie II.* str. 84 srov. ¹⁶⁰ Coreth, E. Schöndorf, H. *Filozofie 17. a 18. století.* str. 92n

¹⁶¹ Petr, J. *Jazykovědné zájmy G. W. Leibnize.* str 178n

¹⁶² Petr, J. *Jazykovědné zájmy G. W. Leibnize.* str 181

což souvisí s novověkou ideou pokroku. Stejně tak podle něj nejsou možné žádné radikální vývojové změny. V rámci svého etymologického zkoumání existujících jazyků se dotýká i problematiky prvotního dokonalého jazyka. Dokonalý jazyk byl podle něj moudrý a důstojný prvního tvůrce, bohužel se ze z něj dochovalo jen minimum slov nebo jejich základů v existujících přirozených jazycích.¹⁶³

U jeho projektu univerzálního jazyka můžeme vidět značné paralely s díly dvou britských autorů, a sice Jona Wilkinse (1614 – 1672) a George Dalgarna (1626 – 1687). Wilkins se věnoval kryptografii, čili tajnému písmu. Jeho projekt sdružuje jak myšlenku univerzálního jazyka, tak problematiku reálných znaků. Slovní zásoba je na základě logiky rozdělena do 40 kategorií, přičemž každou z těchto kategorií charakterizuje jeden druhový znak a jeden rozlišující znak. Jim pak náleží odpovídající číslice. Kombinace jednotlivých znaků v sobě skrývá i gramatická pravidla.¹⁶⁴ 20 let po Wilkinsovi publikoval své myšlenky Dalgarno. I základem Dalgarnova jazyka je soubor, logická klasifikace všech idejí, jimž je přiděleno 17 písmen (konsonantů i vokálů) z běžně používané abecedy, k nimž se přidávají další tzv. pomocná písmena, vyjadřující některé významy, jako opozice nebo střední termín. Konkrétní význam slova vyjadřují přesné kombinace konsonantů a vokálů. Pokud je potřeba, využívá se hlásek zdvojených. Vokály a konsonanty odpovídají určitým číslicím. Dalgarno tak předkládá nástroj převodu mezi slovy a čísly. Pravidla pro kombinaci čísel a hlásek dokazují, jak je uměle vytvořený jazyk náročný.¹⁶⁵

Leibniz při snahách o vytvoření univerzálního jazyka dále rozvíjí názory, které předložili jeho předchůdci, i když vůči některým se staví do opozice a jejich projekty kritizuje, např. u Descarta, Komenského nebo Lulla. Nástroje pro určení správnosti poznání tak, jak je definoval Descartes, považuje Leibniz za subjektivní a neúčinné.¹⁶⁶ S Komenským nesouhlasil v názoru, že existují jazyky, které nedokáží vyjádřit veškeré boží činy. Ve srovnání s Komenským také méně vychází z biblických textů.¹⁶⁷ Lullovi vyčítá, že nevyužil všechny

¹⁶³ Petr, J. *Jazykovědné zájmy G. W. Leibnize*. str.180

¹⁶⁴ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. p. 19nn srov. viz Příloha č. 3

¹⁶⁵ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*, p. 15nn srov. viz Příloha č.4

¹⁶⁶ Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II*. str. 2

¹⁶⁷ Petr, J. *Jazykovědné zájmy G. W. Leibnize*. str 177

možnosti, které mu poskytly kombinace základních znaků, jak je definoval v *Ars magna*, a že jejich počet považuje za nedostatečný¹⁶⁸.

Ve svých myšlenkách se věnuje vztahu mezi jazykem a poznáním. Jazyk je prostředek, který nám umožní rozumět světu kolem nás. Říká, že: „jazyk je nejlepší zrcadlo lidské mysli“.¹⁶⁹ V roce 1678 návrh univerzální jazyk, který pojmenoval jako *lingua generalis*, případně *lingua universalis*¹⁷⁰. Hlavní znaky tohoto jazyka se velmi podobají tomu, jak je navrhl Komenský – tato řeč musí být lehce naučitelná, lehce použitelná, lehce zapamatovatelná a také příjemná na poslech, tudíž ve všech aspektech dokonalá, aby nikdo neměl potřebu ji ještě zlepšovat. Mimo to v ní musí být lehce rozpoznatelné, zda se jedná o pravdivou či nepravdivou výpověď.¹⁷¹ Jazyk není jen prostředkem pro udržení míru nebo obchodu, ale jedná se také o prostředek, který by měl zdokonalovat logické, matematické a vědecké vědění¹⁷². Touto problematikou se zabýval například ve svých knihách *Ars Combinatoria* (1690), *Nové eseje o lidském rozumu* (1704) a v řadě dalších textů a korespondenci.

Hledání univerzálního jazyka u Leibnize můžeme rozdělit do čtyř fází – vytvoření všeobecné encyklopedie, vytvoření univerzální gramatiky, vytvoření pravidel pro výslovnost znaků a vytvoření lexikonu reálných znaků.¹⁷³ Myšlenka univerzálního jazyka je spojena s tezí, že přirozené jazyky nemají logickou strukturu. Jedna prepozice spojená s různými slovy vyjadřuje rozdílné vztahy k věci. Podobně jednu myšlenku každý národ vyjadřuje jiným způsobem. Určitou logičnost spatřuje v čínštině, ta ale byla vytvořena uměle.¹⁷⁴ Univerzální jazyk předchází myšlence univerzální charakteristiky, což můžeme chápat jako možnost postihnout existující svět právě prostřednictvím řeči. Při snaze o její vytvoření nevychází z tezí o prvotním adamovském jazyce, ale z pansofického ideálu. Uznává sice existenci jediného prajazyka, ten je ale nenávratně ztracen. Jeho přístup můžeme označit jako antiteologický¹⁷⁵. Leibniz, podobně jako další

¹⁶⁸ Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II*. str. 7

¹⁶⁹ *Leibniz's philosophy of mind*. [online] [vid. 31. 1. 2016]

¹⁷⁰ Leibniz, G. W. *O reforme vied*. str.133

¹⁷¹ Leibniz, G. W. *O reforme vied*. str. 76

¹⁷² Nicholas, J. *The Cambridge companion to Leibniz*. p. 230.

¹⁷³ Grulich T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II*, str. 1 srov. Leibniz, G. W. Leibniz, G. W. *Nové úvahy o lidské soudnosti od auktora systému předzjednané harmonie*. str. 231nn

¹⁷⁴ Petr, J. *Jazykovědné zájmy G. W. Leibnize*. str. 179

¹⁷⁵ Nicholas, J. *The Cambridge companion to Leibniz*. str. 241.

myslitelé, vychází z teze, že existuje vztah mezi věcí a jejím pojmenováním. Každé existující věci bylo tedy třeba přiřadit odpovídající pojmenování. Rozborem pojmů získáme pojmy nejjednodušší, tzv. kategorie. Tyto pojmy podle Leibnize vycházejí z Boha.¹⁷⁶ Počet základních pojmů není možné přesně vyčíslit. Při hledání nejjednodušších pojmů Leibniz vychází ze stejných principů jako při definování monád, neboť „monáda je jednoduchá substance (podstata), ze které vznikají složeniny.“¹⁷⁷ Shodně jako monády i slova jsou tvořena látkou a formou. Jako látku chápe Leibniz způsob výslovnosti, tedy tu část jazyka, kterou můžeme chápat smysly. Látka je u jednotlivých jazyků rozdílná. Naopak forma je významová stránka slova, jeho vlastní podstata, a ta je pro všechny jazyky stejná.¹⁷⁸ Pro zaznamenání jednotlivých pojmů vyžadoval používání symbolů nebo znaků. V té době existující znaky (chemické symboly, čínské znaky, hieroglyfy apod.) však nepovažoval za vhodné. Definoval znak, který by se podle něj měl stát nositelem základního pojmu. Ten musí být lehce kombinovatelný s dalšími znaky. Znak musí nést konkrétní význam a vhodně reprezentovat pojem, který označuje. Protože ani jemu se nepodařilo vhodný symbolický systém vytvořit, využil ke grafickému zaznamenání pojmů matematické symboly.¹⁷⁹ Pojmy rozdělil na základní a složené a jim pak přidělil určitá čísla – základním pojmům prvočísla, složeným pojmům pak podle toho, z čeho se skládají.¹⁸⁰ Jednotlivým číslům pak zpětně určil odpovídající písmena a hlásky. Konsonanty odpovídají celým číslům, vokály pak mají dané postavení v řádech (jednotky, desítky, stovky, tisíce, desetitisíce).¹⁸¹ Oproti projektu Dalgarna má Leibnizův systém substituce výhodu v tom, že číselná hodnota písmene není závislá na pozici. Při vhodné kombinaci znaků může jazyk připomínat hudbu nebo dát základ hodnotné poezii.¹⁸² Fakultativnost kombinace slabik také zajišťuje to, že si je každý jedinec může seřadit tak, jak je mu příjemné na poslech, a přesto mu budou ostatní rozumět. Protože čísla

¹⁷⁶ Grulich T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II*, str. 2

¹⁷⁷ Leibniz, G. W. *Monadologia*. str. 15

¹⁷⁸ Leibniz, G. W. Leibniz, G. W. *Nové úvahy o lidské soudnosti od auktora systému předzjednané harmonie*. str. 242

¹⁷⁹ Nicholas, J. *The Cambridge companion to Leibniz*. str. 238.

¹⁸⁰ Pelikán, D. *Gottfried Wilhelm Leibniz – Univerzální řeč*. str. 207.

¹⁸¹ Leibniz, *O reforme vied*. str. 79 srov. viz Příloha č. 5

¹⁸² Leibniz, *O reforme vied*, str. 82

můžeme vyjádřit i pomocí gestikulace (například prsty na ruce), považuje Leibniz svůj univerzální jazyk vhodný i pro hluché.¹⁸³

Univerzální jazyk nemůže existovat bez univerzální gramatiky, jejímuž vytvoření musí předcházet důkladné studium gramatik přirozených jazyků. Univerzální gramatika musí být založena na pravidlech bez jakýchkoliv výjimek. Dostačující je pouze jedno paradigma deklinace i konjugace. Diferenciace čísla je také zbytečná, neboť jej může vyjádřit subjekt, případně jiný determinant, který slovu předchází. Výsledkem je analytická gramatika, kde většinu funkcí přejímají prepozice a částice. Odvozování slov by probíhalo pouze prostřednictvím afixace. Přehled afixů s jednoznačným významem by byl předem daný.¹⁸⁴

Posledním krokem bylo vytvoření kalkulu, který by určoval pravdivost výroku¹⁸⁵. Leibnizovo pojetí logiky vychází ze vztahu subjektu a predikátu, kdy jednotlivé vztahy vyjadřuje pomocí matematických operací – sčítání, odčítání, násobení. Tím získáme obecné schéma aplikovatelné na jakékoliv výroky.¹⁸⁶ Prostřednictvím tohoto schématu by bylo možné převést myšlení na výpočet pomocí logické kombinatoriky. „Všechna zkoumání, která závisí na logickém uvažování, by se prováděla přemísťováním znaků a jistým druhem kalkulu, to by velmi ulehčilo objevování užitečných věcí. Protože by nebylo třeba lámat si hlavu, jako to musíme dělat teď, a přeci bychom si mohli být jistí, že jsme schopni vyvodit všechno, co se z daného vyvodit dá. Mimo to bychom každého lehce přesvědčili o tom, co jsme objevili nebo odvodili, protože výpočet by se dal lehce ověřit. Buď tak, že bychom ho opakovali, nebo pomocí zkoušek, které jsou podobné devítkové zkoušce v aritmetice. A kdyby někdo pochyboval o tom, k čemu jsem došel, řekl bych mu: počítejme pane – a tak vzavše pero a inkoust, hned bychom se dostali z těžkostí.“¹⁸⁷

Aby Leibniz mohl aplikovat svou myšlenku v praxi, musel nejdříve vytvořit soubor základních pojmů – jakousi encyklopedii. Tento krok nedokončil, a tak nemohl dokončit ani celý projekt univerzálního jazyka. Od roku 1679 se v jeho filozofii začal projevovat skepticismus. Uvědomil si, že není možné vytvořit a

¹⁸³ Leibniz, *O reforme vied*, str. 80

¹⁸⁴ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*, p.25nn

¹⁸⁵ viz Příloha č.5

¹⁸⁶ Leibniz, *O reforme vied*. str. 83nn

¹⁸⁷ Leibniz, G. W. *O reforme vied*. str. 70

priori filozofický jazyk, který by byl schopen přesně zachytit skutečnost.¹⁸⁸ Ačkoliv ani on nevytvořil konkrétní univerzální jazyk a stejně tak nepředložil dostačující podklady pro tři kroky z jeho projektu, navrhl a definoval univerzální kalkul, který se stal systematickým základem predikátové logiky.

2.2.5. Další vývoj snah o vytvoření univerzálního filozofického jazyka

Snahy o vytvoření ideálního filozofického jazyka pokračovaly i během 18. a na začátku 19. století. Ve srovnání s univerzálními jazyky ze 17. století můžeme říct, že sice mají podobný základ, ale jinou motivaci. V 18. století již myslitelé nejsou motivováni náboženstvím a božskou dokonalostí, ale spíše rozumem. V druhé polovině byla ve Francii vydána *Encyklopedie aneb Racionální slovník věd, umění a řemesel*, který v sobě měl obsáhnout veškeré znalosti té doby. Encyklopedii tedy můžeme brát jako realizaci vševědy, jak ji předkládali filozofové v 17. století. I přesto autoři univerzálních jazyků v 18. a 19. století s tímto souborem znalostí spokojeni nejsou a předkládají svůj systém řazení pojmů. Pojmy už nejsou řazeny na základě elementárního významu, ale podle pragmatických principů.¹⁸⁹ Autoři publikující v 18. století měli dobré znalosti projektů ze 17. století, jako například Francesco Soave. Soave kritizuje u svých předchůdců nedostatečné množství znaků, které používají. Sám se o projekt univerzálního jazyka v roce 1774 také pokouší, ale protože jeho hlavním zájmem jsou literární texty, tak myšlenka jednoduchého univerzálního jazyka je pro něj nevhodná. Zajímavé je, že i když se snažil o zjednodušení gramatiky, přidal do ní kategorie, jako duál nebo střední rod.¹⁹⁰

V roce 1795 předkládá svůj návrh univerzálního jazyka Jean Delormel. Při jeho tvoření se nechal inspirovat revolučními myšlenkami Velké francouzské buržoazní revoluce. Jako prostředek pro vytváření a udržení bratrství¹⁹¹ nabízí Konventu svůj univerzální jazyk, který je logický a pravidelný. Delormel si uvědomuje, že takový jazyk nemůže nahradit ostatní, pokud to nebude přání vlády.¹⁹² Základem Delormelova jazyka je abeceda složená z 10 vokálů a 20 konsonantů. Každému písmenu odpovídá určitá kategorie a kombinace

¹⁸⁸ Nicholas, J. *The Cambridge companion to Leibniz*. str. 237.

¹⁸⁹ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 260nn

¹⁹⁰ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 268

¹⁹¹ Liberté, Egalité, Fraternité (česky volnost, rovnost, bratrství) jsou motta Francouzské buržoazní revoluce a Francouzské republiky.

¹⁹² Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*, p. 29

jednotlivých hlásek pak tvoří podskupiny. Nová slova jsou odvozována na základě finálního konsonantu. Systém funguje podobně jako chemické nebo matematické vzorce. Chemické z toho důvodu, že výraz souhrnně odhaluje složení obsahu, a matematické proto, že každé písmeno má konkrétní hodnotu podle toho, kde je ve výrazu umístěné. Delormelův univerzální jazyk nemá jiný než historický význam.¹⁹³

Na podobném principu jako Delormel vytvořili přibližně ve stejné době své projekty také Joseph de Maimieux a Zalkind Hourwitz. De Maimieux představuje v roce 1797 písemnou podobu svého jazyka a o dva roky později přidává i pravidla výslovnosti. Účelem jazyka má být zjednodušená kontrola překladů a také má napomoci komunikaci mezi Evropany, stejně jako mezi Evropany a Afričany.¹⁹⁴ De Maimieuxův jazyk tvoří grafický kód o 12 znacích, jejichž kombinace vyjadřuje obsah nebo pojem. Jádro slova může tvořit tři až pět znaků. Tři znaky mají slova patetická nebo spojovací výrazy, čtyři znaky výrazy z běžného života a pět znaků mají slova z kategorií jako náboženství, umění, morálka, vědy a politika. Kategorie vznikly na základě pragmatického rozumu. Na rozdíl od jiných jazyků de Maimieux neodstraňuje ze slovní zásoby synonyma a jeho gramatika je komplikovanější.¹⁹⁵ Zalkind Hourwitz naopak ve svém jazyce zjednodušil jak gramatiku, tak syntax. Domnívá se, že jeho jazyk by mohl ulehčit i běžnou komunikaci, například u lékaře nebo u soudu. V ostatních aspektech nepřinesl Hourwitzův jazyk nic nového.¹⁹⁶

Vedle univerzálních jazyků založených na matematické kombinatorice v 18. a na začátku 19. století vznikaly i univerzální jazyky hudební. V roce 1806 navrhuje Anne-Pierre-Jacques de Vismes hudební jazyk, který má být kopií andělského jazyka. Myšlenku hudebního jazyka preferuje z důvodu, že zvukům rozumí jak člověk, tak i zvířata a jeho platnost je tedy ještě více univerzální. Při tvoření svého jazyka vycházel z myšlenek Marina Mersenna. De Vismesův hudební jazyk tvoří 21 tónů, jež představují písmena abecedy. Soubor těchto 21 tónů tvoří enharmonické stupnice.¹⁹⁷

¹⁹³ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 263 srov. Příloha č. 6

¹⁹⁴ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 262

¹⁹⁵ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 263n

¹⁹⁶ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 262, 265

¹⁹⁷ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 269

Známějším hudebním jazykem je *Solresol* Jeana-Françoise Sudra z roku 1817. Sudre ve svém jazyce nahradil písmena 7 notami – solmizačními slabikami (do, re, mi, fa, sol, la, si). Sudre použil noty, neboť jsou jednotné pro všechny, neměnné a univerzální. Výhody svého jazyka spatřuje v několika bodech. Když nahradíme mezinárodní slova notami, tak je můžeme zahrát i zazpívat. Noty je možné i zapsat do notové osnovy jako partituru. Sedm not následně je možné nahradit čísly či spektrem barev. Když nejsme hudebně nadaní, stačí jen na jednotlivé noty ukazovat. Jazyk je proto jak mluvený, tak psaný, i hudební a dokonce i okultní. Díky těmto charakteristikám Sudre považuje svůj jazyk za vhodný i pro lidi slepé nebo hluchoněmé, čímž se mohou zlepšit i sociální vztahy.¹⁹⁸ Na rozdíl od jiných filozofických jazyků slovní zásoba *solresol* nemá logické kategorie. Jednotlivé skupiny lexika odpovídají počtu not. Gramatické kategorie pak odlišuje délka tónu.¹⁹⁹ Louis Couturat a Léopold Leau ve své knize věnované univerzálním jazykům hodnotí *solresol* jako jazyk nejchudší, nejumělejší a nejméně praktický ze všech filozofických a priori jazyků.²⁰⁰

Protože i projekty univerzálních filozofických jazyků, ať matematických nebo hudebních, nedosáhly větších úspěchů, začali v průběhu 19. století myslitelé opouštět myšlenku, že je možné uměle vytvořit ideální jazyk, který by obsáhl všechno vědění. V následujících letech se proto vrátili k jazykům přirozeným, mezi nimiž se pokusí najít jeden univerzální, případně je zjednodušit tak, aby byly dostupné všem.²⁰¹

¹⁹⁸ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*, p. 33

¹⁹⁹ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*, p. 34

²⁰⁰ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*, p.

²⁰¹ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 281n

2.3 Reflexe hledání dokonalého a univerzálního jazyka v dobové beletrii

Kritické reflexe hledání dokonalého i univerzálního jazyka se objevují v dobové krásné literatuře. Setkáme se s ní především ve filozofických utopiích, případně utopistických cestopisech. Tato díla se nezabývají primárně jazykem, ale fungováním celé společnosti, vztahy mezi jedinci, politikou či vzděláváním. Žánr cestopisu byl oblíbený v souvislosti s objevnými plavbami. Četba cestopisů přibližovala Evropanům zámořské cesty a objevování nových světů. Podnětem pro vytváření utopií byl názor, že okolní svět je nedokonalý, zkažený. Utopie nevznikají náhodně, ale vždy jako reakce na konkrétní vztahy ve společnosti a konflikty. Slovo utopie pochází z řečtiny a znamená nemísto, tedy nikde.²⁰² Jedná se o popis dokonalejšího uspořádání světa, který sice neexistuje, ale může sloužit jako životní vzor. Ideální koncepce státu nevychází jen z filozofických myšlenek, reflektuje i všechny aspekty lidského života, jako je rodina, ekonomika, etika apod.²⁰³ Žánr utopie je v 16. a 17. století velmi populární. K nejznámějším renesančním a novověkým autorům utopií patří Thomas More, Francis Bacon a Thomas Campanella. Vedle popisu ideálních států také vznikají negativní kritické obrazy společností – dystopie nebo antiutopie. V renesanci a raném novověku se kritické prvky objevují v některých utopistických cestopisech. V jejich případě se jedná spíše o dobrodružné než filozofické knihy. Autory satirických cestopisů jsou například Hector Savinien Cyrano z Bergeragu nebo Johnatan Swift.²⁰⁴

2.3.1 Thomas More

Thomas More (1478 – 1535) patřil mezi významné renesanční a humanistické myslitele, a to i díky přátelství s humanistou Erasmem Rotterdamským. Na anglickém královském dvoře zastával jak duchovní, tak politické funkce. Díky svému postavení poznal velmi dobře fungování tamní společnosti i se všemi negativy, což se následně odrazilo i v jeho díle. Morovým nejvýznamnějším dílem je *Utopie* - popis ideální společnosti moudrých lidí. Název knihy dal jméno celému žánru podobně koncipovaných děl. More svou

²⁰² Špelda, D. *Renesanční a novověká filozofie*. str. 43

²⁰³ Halada, J. *Předmluva*. in More, T, *Utopie*, str. 7n

²⁰⁴ Yaguello, M. *La langue universelle*. p.2

knihou inspiroval Thomase Campanellu, když tvořil svůj *Sluneční stát*, stejně jako Francise Bacona při psaní *Nové Atlantis*.²⁰⁵

2.3.1.1 Utopie

Dílo *Utopie* (1515) není model ideálního světa, spíše podnět pro zamyšlení nad chybami tehdejší společnosti. V první části popisuje situaci v Anglii, sužovanou řadou pohrom, a předkládá kritiku anglické společnosti během vlády Jindřicha VII. a VIII. Samotná charakteristika Utopie je součástí části druhé. More zde zprostředkovává vyprávění Rafaela Hythlodai. Obyvatelé Utopie bydlí v 54 městech bez jakéhokoliv soukromého vlastnictví. Obyvatelé Utopie dokonce nepoužívají peníze. Lidé jsou zaměstnaní především jako řemeslníci a cyklicky si mění své pozice. Sociální a politické uspořádání Utopie vychází z řeckého pojetí vlastnictví a republikánských tradic.²⁰⁶ Obyvatelé Utopie musí vhodně využívat volný čas, nejčastěji vzděláváním ducha, „neboť v něm spočívá podle jejich přesvědčení životní štěstí.“²⁰⁷ Největší důraz je dáván na studium mravů, protože jen správné chování může zajistit další existenci státu. Poznání je na Utopii stavěno do pozadí. Dokonce tam žijí lidé, „kteří z náboženských důvodů opovrhují vědou, neusilují o nijaké poznávání věcí a vůbec nemají podklady pro teorii.“²⁰⁸ Vzdělávání je doménou kněží. Na ostrově existuje více druhů náboženství, která jsou k sobě tolerantní a jsou si podobná. Všechna zde existující náboženství vycházejí z podobných základů jako křesťanství. Proto i poznávání probíhá například prostřednictvím pozorování přírody, jak ji stvořil bůh, zde nazývaný Mythra.²⁰⁹ Znalosti, které mají obyvatelé Utopie, jsou velmi podobné těm evropským, pokud se vychází z antického učení. Fakta, která byla v Evropě objevena v posledních letech, jsou na Utopii neznáma.²¹⁰ „Jednotlivým naukám se učí v mateřštině. Ta je totiž stejně bohatá slovní zásobou jako příjemná na poslech, a není jazyka, který by byl věrnějším tlumočnickem lidského myšlení.“²¹¹ Jazyk, kterým se zde mluví, nemůžeme charakterizovat jako dokonalý, neboť v rámci jednoho státu existují

²⁰⁵ Hankins, J. *Renesanční filozofie*. str. 148

²⁰⁶ Hankins, J. *Renesanční filozofie*. str. 436nn

²⁰⁷ More, T. *Utopie*, str. 68n

²⁰⁸ More, T. *Utopie*, str. 109

²⁰⁹ More, T. *Utopie*, str. 105nn

²¹⁰ More, T. *Utopie*, str. 78n

²¹¹ More, T. *Utopie*, str. 78

různé varianty a sám autor ho považuje za nedokonalý. „Po celé velké ploše ostrova je jazyk všude týž, nehledíme-li k tomu, že má všude své kazy, v různých místech různé.“²¹² Můžeme ho ale považovat za jeden z nástupců dokonalého jazyka. Ve chvíli, kdy se největší myslitelé ostrova setkají s řečtinou, tedy s jedním se svatých jazyků, promlouvá autor ústy Rafaela Hythlodaiia takto: „Začali totiž s takovou lehkostí napodobovat tvar písmen, tak pohotově vyslovovat celá slova, tak rychle si je osvojovat paměť a tak rychle je překládat, že nám to připadlo jako zázrak. [...] Do řečtiny pronikli, jak se dohaduji, také proto zvlášť snadno, že jim je značně příbuzná. Vyslovuji totiž domněnku, že národ Utopijských vzal svůj původ od Řeků, protože jejich řeč, jinak takřka perská, uchovává některé stopy řečtiny ve jménech měst a názvech úřadů.“²¹³ Je zřejmé, že More uznává existenci jednoho nebo více společných jazyků, které se vlivem okolností rozptýlily po světě. Autor už nezmiňuje důvody rozptýlení, ani zda řečtinu považuje za prvotní jazyk nebo prajazyk, tedy základ existujících řečí. Je pravděpodobné, že More vychází z myšlenek, které považují řečtinu spolu s hebrejštinou a latinou za svaté jazyky, tak jak to uvádí například Isidor ze Sevilly a později se k této myšlence vrací také například Jan Ámos Komenský. Myšlenka pozůstatků řečtiny ve vlastních jménech souvisí s pozůstatky prvních jazyků v jazycích existujících.

2.3.2 Hector Savinien Cyrano z Bergeracu

Hector Savinien Cyrano z Bergeracu (1619 – 1655) byl francouzský filozof a spisovatel. Je autorem několika dramát, filozofických spisů, ale především dvou utopistických cestopisů – *Cesty na Měsíc* a *Cesty do Sluneční říše*. Cyrano z Bergeracu byl známý svými svéráznými názory a ateistickým postojem, zesměšňoval Boha i Bibli. Rostliny i živočichové podle něj vychovávají domyšlivého člověka. Cyrano z Bergeracu vycházel ze svých názorů na dobovou situaci i v obou výše jmenovaných knihách. Vyjadřuje zde svůj materialistický názor na svět a satiricky kritizuje nejen myšlení nebo vědu,

²¹² tamtéž

²¹³ More, T. *Utopie*, str. 88

ale i celou tehdejší společnost. V jeho myšlenkách je zřejmý vliv především René Descarta nebo Thomase Campanelly²¹⁴.

2.3.2.1 *Cesta na Měsíc*

Cesta na Měsíc (kolem r. 1650) popisuje cestu hlavního hrdiny na Měsíc. Hlavním hrdinou je sám Cyrano. Během prvního pokusu dostat se na Měsíc skončí nejdříve v Kanadě (v textu označované jako Nová Francie). Tady diskutuje se svými přáteli o astronomii – heliocentrismu, možné existenci dalších světů a nekonečném vesmíru. V knize se objevují i další filozofické názory, například o složení světa, o jednotlivých živlech, ale například i o existenci Boha. V rámci jednotlivých diskuzí jsou reflektovány i některé vědecké objevy. Cyrano zde předkládá svůj názor na některé z nich, jež přinesla reforma vědeckého poznání na počátku novověku. Z obsahu diskuzí je zřejmé, jak různě byly tyto revoluční objevy přijímány společností.²¹⁵

Potom, co Cyrano opustí Zemi, se dostane nejdříve do zemského ráje. Zde omládne a seznámí se s některými místními obyvateli a démonem Sokrata, který se stane jeho dalším průvodcem. Potom, co ochutná jablko ze stromu poznání, ráj opouští a konečně se dostane na Měsíc. V případě utrnutí jablka ze stromu poznání je zřejmá analogie s biblickým textem.

Na Měsíci je většina věcí opačně než na Zemi. Vládou zde zvířata chodící po čtyřech, oblečení považují za nevhodné apod. Pro zdejší obyvatele jsou nejdůležitější smysly, neboť jejich prostřednictvím uspokojují základní potřeby. Například, Měsíčané se nestravují jídlem, ale pouze jeho vůní aj. Preference smyslového vnímání souvisí i se způsobem komunikace. Lidé na Měsíci komunikují dvěma způsoby. Vyšší vrstvy komunikují prostřednictvím neartikulovaných zvuků, které připomínají hudbu. Připomíná to zpěv beze slov. Jedinec tak může komunikovat i prostřednictvím hudebního nástroje. Například dcera panovníka se Cyranem komunikuje tak, že „bubnuje prsty na pruty mé klece.“ Za tím je uvedena část notové partitury představující vlastní obsah výpovědi.²¹⁶ Řeč, kterou užívá lid, je značně jednodušší. Jedná se o určité pohyby lidského těla, například zamávání prstem, rukou, pohyb rtů, oka a jiná

²¹⁴ Novák O. *Cyrano z Bergeracu, svobodomyšlný filozof*. in z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 7nn.

²¹⁵ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 37

²¹⁶ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 90

gesta. Například zlý člověk se v lidové řeči označuje kopnutím pravým kolenem.²¹⁷ Jazyk Měsíčanů tak, jak je výše popsán, můžeme chápat jako ukázky univerzálního jazyka. Podobnou myšlenku, tedy tezi o tom, že Měsíčané mluví hudebním jazykem, předložil již o pár let dříve anglický biskup Francis Godwin v knize *Muž na Měsíci*. Godwin přisuzuje každému písmenu jednu notu.²¹⁸ U Cyrana takové pravidlo zřejmé není. Zaměření na zvukovou a znakovou podobu jazyka se totiž objevuje i u řady novověkých filozofů, například v korespondenci René Descarta a Marina Mersenna věnované právě snaze o vytvoření univerzálního jazyka. Cyranova kniha byla napsána o pár let později než Descartes a Mersenne vyslovili své myšlenky týkající se univerzálního jazyka. Mersenne svůj projekt hudebního univerzálního jazyka považoval za realizovatelný, sám se domníval, že pomocí hudebního jazyka bude možné komunikovat s mimozemskými obyvateli. Dokonce navrhl stroj, který by takový jazyk produkoval. Nikdy ho ale nevytvořil, neboť si uvědomoval náročnost takové stavby.²¹⁹ Cyrano ve své knize přesto vidí některé nedostatky hudebního jazyka. V knize najdeme narážku na nepříjemnost některých zvukových projevů, která u výše zmíněných filozofů hraje také významnou roli: „Na jeho proslov se nepamatuji, jednak proto, že jsem byl příliš vyděšen, abych mohl souvisle vnímat jednotlivé tóny jeho řeči, a jednak proto, že k přednesu své žaloby použil nástroje, jehož zvuk mě ohlušoval.“²²⁰ Výhody či nevýhody pohybového jazyka v knize nejsou blíže řešeny. Autor pouze zmiňuje, že některá gesta představují celý proslov, jiná jen konkrétní slova.²²¹ Ale vzhledem k tomu, že různé kultury používají stejná gesta, ale s různým významem a takových gest existuje nekonečné množství, naučit se takový jazyk a rozumět mu je pravděpodobně nemožné. Za pozornost stojí také dvojí podoba jazyka, jež rozlišuje vrstvy společnosti. Stejně jako zájem o hudebnost jazyka a znakové pojmy vychází z čínštiny a čínské kultury. Různé jazyky pro různé vrstvy společnosti odpovídají kastovním jazykům v Číně.²²²

Stejně jako na Zemi i na Měsíci existují knihy, a to i přesto, že jazyk, jak ho známe my, tady neexistuje. Knihy na Měsíci pak mají podobu skříňky

²¹⁷ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 130

²¹⁸ Ouředník, P. *Hledání ztraceného jazyka*, str. 12

²¹⁹ Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*, str. 90

²²⁰ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 95

²²¹ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 68

²²² Ouředník, P. *Hledání ztraceného jazyka*, str. 12n

obsahující strojek, jenž vám přehraje její obsah.²²³ Jazyk pak představuje největší bohatství, neboť na Měsíci se platí ve verších. Čím lepší báseň, tím má vyšší hodnotu.²²⁴

2.3.2.2 *Cesta do Sluneční říše*

Druhá kniha Cyrana z Bergeracu – *Cesta do Sluneční říše* (kolem r. 1650) tematicky navazuje na předchozí. Vystupuje zde pod pseudonymem Dyrcono, který užíval i v běžném životě. Poté, co se Cyrano vrátil z Měsíce, vydal svůj příběh knižně, za což byl obviněn z čarodějnictví. Aby unikl trestu, vydal se na Slunce. Během cesty překonává mezi Sluncem a Zemí několik sfér kolem Země, což je názor, který se objevuje u řady renesančních filozofů. Při své cestě také vidí další existující světy podobné tomu na Zemi. Díky pohybu ve vesmíru je schopen potvrdit teorii heliocentrismu.²²⁵

Slunce je rozděleno na různé státy, republiky, království a každé území je přisouzeno jednomu konkrétnímu druhu. Dyrcono na Slunci navštíví zemi trpaslíků, ptáků, stromů a své putování zakončí v zemi filozofů. Sluneční říše představuje veškerou dokonalost jako např. krásy nebo vědění. Protože je zde všechno dokonalé, dokáží obyvatelé rozlišit, co je pravda a co není, což má za následek, že je Dyrcono obviněn a souzen, protože nezná a neříká absolutní pravdu.²²⁶

Dokonalý je i jazyk, jímž se mluví ve Sluneční říši. Tomuto jazyku rozumí každý, i když se ho nikdy neučil. Jedná se o jazyk, který obsahuje pravdu a řídí se jím celá příroda. Fakt, že je tento jazyk ideální, si uvědomí Dyrcono ve chvíli, kdy tři hodiny poslouchá jednoho z obyvatel Slunce a nemá žádné problémy s porozuměním. Říká, že se jedná o jazyk, „který nikdy předtím neslyšel, který nemá naprosto nic společného s žádnou řečí tohoto světa a kterémužto porozuměl dříve a snadněji nežli řeči, které ho naučila jeho vlastní chůva. [...] A kdo nalezne tuto pravdivost písmen, slov a tak dále, ten nemůže nikdy při vyjadřování svých myšlenek klesnout pod úroveň srozumitelnosti.“²²⁷ Čím dále je vědění od pravdy, tím víc se liší i jazyk. Rozum sice pravdu nezná, ale naše

²²³ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 129

²²⁴ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 74

²²⁵ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 190n

²²⁶ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 234n

²²⁷ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 198

duše ano. Pouze člověk vyjadřuje své myšlenky prostřednictvím řeči. „Tento jazyk není sám o sobě nezbytný k vyjádření všeho, co si myslíme, avšak pouze jeho prostřednictvím lze se dorozumět se všemi bytostmi.“²²⁸ Tento jazyk také musel používat první člověk na Zemi, protože na základě vnitřní podstaty pojmenoval jednotlivé věci. Tímto jazykem mluví všechny organismy včetně zvířat, stromů, a dokonce i neživé věci jako kameny apod. Díky němu tak mohl první člověk rozmlouvat se zvířaty, vládnout jim a ona mu rozuměla a poslouchala ho, a proto také dnes už lidé tuto schopnost nemají. Cyrano zde připouští myšlenku, že dokonalý jazyk existoval i na naší planetě, ale byl nenávratně ztracen.

Ve Sluneční říši mohou žít jen čistí filozofové. Ostatní lidé podle svých zásluh buď doplní chybějící objem Slunce (ti nejhorší), nebo se stanou slunečními paprsky. Život ve Sluneční říši by měl být snem každého člověka.

Jazyk tak, jak je v knize popsán, odpovídá definici prvního adamovského jazyka. Vztah mezi pravdou a jazykem má pak shodné prvky jako hledání dokonalého jazyka a *prisca sapientia* v renesanční filozofii. Dokonalý jazyk s prastarou moudrostí úzce souvisí, neboť je cestou k jejímu odkrytí. Podle Cyrana prvním jazykem nebyl žádný existující jazyk, ale jakýsi jazyk přírody - určitá vrozená schopnost jedince vycházející z podstaty věci, tak jak ji měl Adam, když pojmenovával všechny živočichy.²²⁹ Tato schopnost je v každém z nás a jen způsobem života a přiblížením se k pravdě ji můžeme objevit. V otisku dokonalé pravdy do lidské duše pak můžeme vidět myšlenky vycházející z platonské filozofie, v renesanci znovu objevené.

2.3.3 Johnatan Swift

Dalším z autorů, který ve svém díle reflektoval myšlenky týkající se dokonalého a univerzálního jazyka byl Johnatan Swift. Johanatan Swift (1667 – 1745) byl nejen irský spisovatel, ale i kněz nebo pamfletista. Aktivně se zapojoval do politického dění ve Velké Británii. Vystupoval například proti chudobě irské církve nebo církevnímu dogmatismu. Kritice se nevyhnula ani

²²⁸ z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. str. 199

²²⁹ Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*, str. 88

literatura, a sice klasický a moderní způsob psaní knih. Jeho nejznámější dílo je cestopis *Gulliverovy cesty*.²³⁰

2.3.3.1. *Gulliverovy cesty*

Gulliverovy cesty (1735) jsou cestopisný satirický utopistický román. Popisuje cestu Lemuela Gullivera, nejprve lodního lékaře, pak kapitána, který procestoval většinu světa a objevil i země, kam před ním nikdo nikdy nevstoupil – zemi trpaslíků, zemi obrů, země učenců a konečně zemi mluvících koní. Tato kniha měla především sloužit jako alegorická kritika tehdejší anglické společnosti a královského dvora.

V každé zemi, kterou Gulliver navštívil, mluví obyvatelé jiným jazykem. Některé jazyky jsou v knize jen zmíněny, případně nám autor předkládá jejich krátkou ukázkou, jiné jsou popsány podrobněji včetně písma nebo slovní zásoby. Pro všechny jazyky je společný vztah s matematikou. Jednotlivá slova jsou jednoznačná, často také neexistují slova, která by označovala negativní skutečnosti.

Při své první cestě se dostane Gulliver na ostrov Liliput. V knize jsou sice ukázky tohoto jazyka, dozvíme se, že se jím píše z rohu do rohu, ale více specifikován není.²³¹ Řeč nepřátelského ostrova Belfuster pak není zmíněna vůbec. Podobně je zachycena řeč čarodějů na ostrově Glubbudubdrib²³² nebo nesmrtelných strudbrugů na ostrově Luggnagg²³³. Při uvažování o jazyce používaném na ostrově Luggnagg je zachycena teze o vývoji řeči, která nevychází z filozofického myšlení, ale diachronní lingvistiky. „Ježto se tamní řeč stále vyvíjí, strudbrugové z jednoho století nerozumějí strudbrugům z druhého a po dvou stech letech se nedohovoří se svými sousedy smrtelníky.“²³⁴ Podobnou myšlenku o vývoji jazyka, konkrétně hebrejštiny, najdeme již v *Ráji* Dante Alighieriho. Díky rozvoji srovnávací lingvistiky se pak tato původní úvaha stává vědeckým faktem.

Druhá cesta zavedla Gullivera na ostrov obrů – Brotdingen. Obyvatelé tohoto národa se zajímají především o historii, etiku, básnictví a matematiku.

²³⁰ Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 327

²³¹ Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 20

²³² Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 209

²³³ Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 221

²³⁴ Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 230

Počet zákonů vychází z počtu písmen místní abecedy, kterých je 22. Slova, která používají, jsou jednoduchá a jednoznačná. I styl vyjadřování je strohý bez zbytečné symboliky.²³⁵ Počet písmen, který zde autor využívá, nevychází z latinky, ale z abecedy hebrejské. Číslo 22 se v období renesance a novověku objevovalo v souvislosti s jazykem v rámci filozofického myšlení a mysticismu často, protože existoval velký zájem o hebrejštinu a kabalou. Jednoduchost a jednoznačnost vyjadřování odkazuje na projekty univerzálního jazyka.

Třetí cesta pak vedla přes několik ostrovů obývaných rozličnými učenci. Obyvatelé prvního ostrova – Laputy – díky svému zaměření na matematiku, využívají této vědy i ve svém jazyce. Druhým důležitým prvkem v jejich řeči byla hudebnost. Dále už tento jazyk specifikován není, ale obě tyto charakteristiky odkazují k projektům snažícím se vytvořit univerzální jazyk. Hudba i matematika se v projektech filozofických jazyků objevují nejčastěji. Při charakteristice společnosti najdeme odkazy na řadu vědeckých objevů ve fyzice nebo astronomii. V hlavním městě druhého ostrova – Lagadu – se nachází významná akademie, ve které je většina obyvatel nějakým způsobem zaměstnána. Celá jedna část se věnuje výzkumu jevů, které by se daly chápat jako satirická ukázka renesanční magie a alchymie. V druhé části je pak stroj, který má zaznamenat veškeré znalosti a vědomosti ve formě jakéhosi slovníku.²³⁶ Tento stroj symbolizuje kompletní soubor vědění, tak jak jej vyžadoval Bacon, Komenský nebo Leibniz. Ve druhé části akademie je také speciální oddělení řeči, které se snaží o nápravu vlastního jazyka, avšak nikde není uvedeno, z jakého důvodu musí být jazyk vylepšen. Navrhována jsou dvě řešení. První možností je používat pouze jednoslabičná slova, protože ostatní slovní druhy nic důležitého nevyjadřují. Druhou možností je úplně přestat používat slova a nahradit je ukazováním na odpovídající předměty. „Ježto slova jsou jen názvy věcí, bude lidem pohodlnější nosit s sebou věci potřebné na vyjádření každého předmětu, o němž chtějí rozmlouvat. [...] Soustava vyjadřování věcí má jen jednu nevýhodu. Když je totiž předmět něčí řeči příliš obsáhlý nebo rozmanitý, musí nezbytně nosit na zádech větší ranec věcí, nemá-li dosti peněz na to, aby ho provázeli dva silní sluhové.“²³⁷ Lagadští profesori preferovali druhou

²³⁵ Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 142n

²³⁶ Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 196

²³⁷ Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 197

ze jmenovaných možností, protože „jinou předností tohoto vynálezu bude, že se stane mezinárodní řečí srozumitelnou všem kulturním národům, jejichž náradí i nádobí bývá téměř stejné nebo tak podobné, že se jeho účel lehce pochopí. A tak budou vyslanci s to vyjednávat s cizími knížaty nebo ministry, i když jim bude jejich mluva naprosto neznámá. Největším nepřítelem takového symbolického univerzálního jazyka byl prostý lid, který se vzbouřil a vyžadoval užívání jazyka přirozeného.²³⁸ Shodná situace se projevuje i v reálném světě. I přes snahy nalézt nebo vytvořit ideální jazyk, lidé v průběhu dějin preferují jazyky lidové. Výhoda verbálního jazyka ve srovnání s jazyky symbolickými je v jeho lehké proveditelnosti.²³⁹

Poslední cesta vedla do země mluvících koní – hvajninimů. Jejich jazyk připomínající dětské žvatlání je v knize popsán nejdělněji. Podle autora jejich řeč podobná hornoněmčině, ale je dokonalejší. Slovo hvajninim označuje koně, ale dříve se používalo pro označení dokonalého.²⁴⁰ Společenství, které jako své jméno používá pojem pro dokonalost, má také dokonalé znalosti a ideální jazyk. Uměleckostí svého jazyka pak vynikají především v básnictví. I když tito mluvící koně a jejich lexikum působí naivně (neznají slova pro cokoli negativního), jsou mnohem dokonalejší než lidé.²⁴¹

Autor v knize využil jak poznatků o dokonalém, tak i o univerzálním jazyce. I když mezi názory autorů hledajících prvotní jazyk, podobně jako mezi snahami o vytvoření nového filozofického jazyka, najdeme řadu shodných znaků, Swift pravděpodobně čerpal především z názorů Gottfrieda Wilhelma Leibnize. V Leibnizově filozofii najdeme myšlenky na zachycení kompletní vzdělanosti, kombinatoriku znaků podle matematických pravidel nebo jednoznačnost slovní zásoby. Každý z jazyků, kterým mluví obyvatelé některé z říší navštívených Gulliverem, má nějaký charakteristický znak, který jej dělá bizarním. Swift tak v nadsázce ukazuje, jak jsou jednotlivé snahy o nalezení dokonalého jazyka, stejně jako projekty univerzálních jazyků, ve skutečném světě nerealizovatelné.

²³⁸ Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 197

²³⁹ Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. str. 159

²⁴⁰ Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 255n

²⁴¹ Swift, J. *Gulliverovy cesty*. str. 297

3. Závěr

Hlavním cílem této práce bylo na jedné straně představení a analýza myšlenek renesančních a novověkých filozofů hledajících dokonalých nebo později univerzální jazyk, a na straně druhé postihnoutí přechodu od hledání dokonalého jazyka ke snahám o vytvoření jazyka univerzálního. Problematiku jazyka řeší myslitelé často v širších souvislostech. Jazyk je velmi často spojován s poznáním, neboť jazyk je prostředek, kterým získáváme vědění. Hledání univerzálního jazyka není jen filozofickou otázkou, reflektuje i další celospolečenské jevy.

U hledání dokonalého jazyka převažuje motivace křesťanským náboženstvím a vírou v Boha. Bůh také pověřil prvního člověka Adama, aby pojmenoval všechna zvířata. Nalézt a obnovit dokonalý jazyk je cestou k rajskému stavu společnosti. Interpretace biblického textu se tudíž stala základem při hledání dokonalého jazyka. Princip, na jehož základě Adam živočichy pojmenoval, je v centru zájmu všech myslitelů pokoušejících se nalézt a obnovit dokonalý jazyk. V této souvislosti se objevují dvě teze. Podle první byla zvířata pojmenována na základě zákona daného Bohem. Tuto tezi zastává například Isidor ze Sevilly. Podle druhé, častější, je Adam pojmenoval sám, protože mu Bůh poskytl dokonalé vědění a jejich pojmenování vychází z vnitřní charakteristiky jednotlivostí. Tento názore reflektují myslitelé jako Agrippa z Nettesheimu, Francis Bacon a v pozdější době i Jan Ámos Komenský. Identifikace adamovského pojmenování živočichů na základě jejich vlastností dokládá nadvládu člověka nad přírodou. Z toho se vyvozovala teze, že pouze odhalení dokonalého jazyka přiblíží člověka dokonalému poznání, neboť pouze jeho prostřednictvím jsme schopni ho popsat. Nalezení a obnovení dokonalého jazyka mělo nastolit jakousi novou rajskou společnost.

Pokud existoval prvotní adamovský jazyk, následují po zmatení jazyků tři možné varianty. První možností je, že adamovský jazyk přežil, protože se jeho mluvčí neúčastnili stavby Babylonské věže a po potopě se usídlili ve vzdálené zemi. Nejčastěji se objevuje představa, že je tímto jazykem čínština. S tímto hlediskem se setkáme spíše až v pozdější době, např. u Kirchera, Bacona, ale i Komenský nebo Leibniz považovali čínštinu za určitým způsobem dokonalý

jazyk. Druhou možností je teze, že adamovský jazyk nepřežil, ale jeho stopy jsou obsaženy v každém z existujících jazyků, protože z něj vznikl prajazyk, tedy jazyk, který se stal základem dnes existujících jazyků. Jako prajazyk je nejčastěji zmiňována hebrejšťina, protože hebrejsky byl napsaný Starý zákon. S tímto názorem se v období renesance a raného novověku setkáme nejčastěji. Hebrejšťinu jako prajazyk prosazuje již Isidor ze Sevilly nebo svatý Augustin, později Dante Alighieri či renesanční novoplatonici. Uznávají ho i autoři univerzálních jazyků, např. Komenský, ale nevidí v něm žádný další prospěch. Podle poslední možnosti je dokonalý jazyk nenávratně ztracen, a tudíž jej není možné obnovit. Posledně jmenovaná možnost se stala východiskem pro autory projektů univerzálních jazyků. Nemůžeme stoprocentně říct, zda adamovský jazyk existoval a jestli jím byl některý z existujících jazyků, například hebrejšťina, nebo zda se základem všech jazyků stal některý z orientálních jazyků jako egyptština nebo čínština, případně národní jazyky, jak to prezentují irští, holandsští nebo skandinávští myslitelé. Můžeme pouze předkládat podklady pro potvrzení biblické teorie o zmatení jazyků a pokoušet se najít jazyk, který se stal prajazykem indoevropských jazyků.

Jiná situace nastala během 16. a 17. století, kdy bylo čistě náboženské hledisko hledání dokonalého jazyka nahrazeno nábožensko-filozofickým kontextem, který reflektuje technický a vědecký pokrok. U snah o vytvoření univerzálního jazyka převažuje rozumové hledisko a zájem o člověka jako takového. Autoři projektů univerzálního jazyka stále vycházejí z *Bible* a božské dokonalosti, ale inspiraci hledají i u jiných zdrojů. Filozofie jazyka není u jednotlivých myslitelů v centru jejich zájmu. Myslitelům nejde už pouze o to nalézt a obnovit první jazyk, ať to byl kterýkoliv, ale pokusit se vytvořit jazyk, který by byl svými vlastnostmi co nejbližší jazyku dokonalému. Hlavním cílem autorů, kteří se snažili vytvořit univerzální jazyk, bylo najít shodu mezi biblickým textem a vědeckými poznatky. Spojení biblického textu a přírodních pravidel představuje vhodnou pozici pro vytvoření univerzálního filozofického jazyka. Filozofický jazyk v sobě kombinuje jak dokonalé poznání, tak univerzální gramatiku, která odpovídá logickému chápání světa. Vytvoření nového univerzálního jazyka by mohlo napomoci vybudovat pozemský ráj. Konkrétní projekty univerzálního filozofického jazyka vycházejí buď z matematické logiky a kombinatoriky, nebo z hudebního pojetí jazyka. Projekty Mersenna,

Komenského a Leibnize kombinují obě hlediska. Logická kombinatorika je východiskem již u renesančních novoplatoniků nebo Raimonda Lulla, hudební jazyk pak v 18. století vytváří François Sudre. Největším minusem této metody je snaha o vytvoření souboru komplexního vědění, protože právě tento záměr se stal jednou z největších komplikací projektů univerzálního jazyka a důvodem, proč nebylo možné tyto snahy realizovat. Ve stejné době se také rozvíjí myšlenka postavení národních jazyků ve vztahu k latině, tedy jazyku symbolizujícímu šíření vědění. Univerzální podoba lidových jazyků je rozvíjena v pozdější době, kdy se jazyk stává jedním z hlavních nástrojů politiky.

Beletristické reflexe čtenářům nabízejí dva rozdílné přístupy. Utopistická díla vycházejí z dokonalé podoby jazyka. Národ, který využívá dokonalé uspořádání, dokonalou politiku apod., musí také užívat dokonalý jazyk. Dokonalý jazyk dokáže zprostředkovat dokonalé vědění. Tuto tezi představuje Thomas More v *Utopii* nebo Francis Bacon v *Nové Atlantidě*. Naopak dystopické cestopisy představují myšlenku ideálního vědění a jazyka v nadsázce. Pojetí univerzality v těchto dílech je značně satirické a ukazuje nedostatky snah o nalezení dokonalého nebo vytvoření univerzálního jazyka. Stanovit přesně, ze kterých myšlenek spisovatelé vycházejí, není vždy možné, protože hlavní ideje jsou pro jednotlivé myslitele společné, a tudíž se můžeme pouze domnívat, kdo se jim stal vzorem. V hudebním jazyce Cyrana z Bergeracu můžeme objevit paralely s jazykem Marina Mersenna. Oba žili přibližně ve stejné době a ve stejné zemi, což zjednodušilo Cyranovi přístup k Mersennovým myšlenkám. Podobná situace byla i v případě Johnatanna Swifta a Gottfreida Wilhelma Leibnize. Sice byli každý jiné národnosti, ale Leibnizovo učení bylo známé i v Anglii a navíc se ještě dostalo do sporu s jiným britským filozofem, a sice Isaacem Newtonem, což hypoteticky také mohlo způsobit negativní přístup k jeho učení, nicméně i angličtí učenci se pokoušeli univerzální jazyk vytvořit a jejich projekt měly s Leibnizovým řadu shodných znaků.

Jak hledání dokonalého jazyka, tak snahy o vytvoření univerzální řeči mají společný cíl. Jeden jazyk, kterým by mluvili všichni lidé na Zemi, by pomohl vyřešit mnoho konfliktů, válečných i politických, a také by mohl zjednodušit některé sféry běžného života, jako například vzdělávání nebo obchod. Mimo to jeden společný jazyk by pomohl vytvořit ideální společnost, která by

připomínala život v ráji. V období renesance nebyl nalezený dokonalý jazyk, ani nebyl vytvořený jazyk univerzální. Myšlenka jednoho jazyka společného všem jako prostředku řešení konfliktů a ulehčení lidského života je aktuální i v dnešní době, a proto hledání ideálního jazyka neskončilo, i když už se nejedná o dokonalý nebo univerzální jazyk. Cestu k úspěšnému vyřešení tohoto problému nepřinesly ani mezinárodní pomocné jazyky jako esperanto nebo volapük, které vznikaly v 19. století a 20. století, ani nový pohled na filozofii jazyka, jak ho předložili analytičtí filozofové Bertrand Russell, Gottlob Frege nebo Ludwig Wittgenstein v první polovině 20. století. V současné době již lidé nevěří, že by bylo možné vytvořit umělý univerzální jazyk. I přes veškeré snahy myslitelů v průběhu dějin zůstávají nejuniverzálnějšími jazyky přirozené. V antice to byl jazyk rozumu řečtina, ve středověku jazyk vzdělání latina, v novověku pak francouzština, jazyk kultury, a v současné době tuto roli zastává angličtina, jazyk techniky, nebo celkově moderní doby. Jestli si angličtina udrží své postavení i do budoucnosti, nebo ji nahradí jiná řeč, se můžeme pouze domnívat, ale přirozené jazyky nejspíše zůstanou vždy dokonalejší než jazyky uměle vytvořené, jež nemohou reflektovat veškeré sféry lidského života a jejich variabilitu.

Diplomová práce nenabízí ucelený pohled na problematiku hledání dokonalého jazyka ani na snahy o vytvoření jazyka univerzálního. Námětem pro další zkoumání se může stát podrobnější analýza a komparace daných koncepcí, případně další vývoj této problematiky.

4. Seznam použité literatury

A. Primární literatura

Agrippa z Nettesheimu. *O okultní filozofii, kniha prvá*. přeložil Jaroslav Novák. Praha: Trigon, 1992. ISBN 80- 85320-30-4

Agrippa z Nettesheimu. *O okultní filozofii, kniha 3*. přeložil Jan Kefr, Vladimír Kuncitr. Praha: Trigon, 1996. ISBN 80-85320-66-5

Alighieri, D. *Božská komedie*. Přeložil Babler O. F. Praha: Vyšehrad, 1952

Alighieri, D. *De vulgari eloquentie=O rodném jazyce*. Přeložil Psík, R. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-188-8

Augustin, sv. *Vyznání*. přeložil Mikuláš Levý. Praha: Ladislav Kuncíř, 1926

Aurelius Augustinus, *O boží obci*. přeložila Julie Nováková. Praha: Vyšehrad, 1950

Bacon, F. *Nová Atlantis*. přeložil Konstantin Jelínek. Praha: Rovnost, 1952.

Bacon, F. *Nové organon*. přeložil Miroslav Zůna. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0107-X

Bible: Písmo svaté Starého i nového zákona. přeložil Miloš Bič ... et al. Praha: Česká biblická společnost, 1992. ISBN 80-900881-0-4

Descartes, R. *Lettre to: Mersenne, M. 20.11.1629* [online] [vid. 5.3.2016] dostupné z: <http://www.earlymoderntexts.com/authors/descartes>

Descartes, R. *Principy filozofie*. přeložil Július Špaňár. Bratislava: Pravda, 1987

Hesiodos. *Práce a dni*. přeložila Julie Nováková. Praha: Odeon, 1976

Isidor ze Sevilly, *Etymologie IX*. přeložil Daniel Korte. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-02-7

Mersenne, M. *Harmonie universelle, Traitez de la voix et des chants*. Paris, 1636. dostupné také z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5471093v>

Mersenne, M. *La verité de sciences*. Paris, 1625. dostupné také z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k579276>

Komenský, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských, sv. 3*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0228-9

Komenský, J. A. *Orbis Pictus*. Praha: Tisk a sklad Jaroslava Pospíšila, 1845. Dostupné také z: <http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:426f6010-9a3f-11e4-a808-005056827e52>

Komenský, J. A. *Cesta světla*. Přeložil Kopecký, J. Praha: Mladá Fronta, 1992. ISBN 80-204-0291-8

Leibniz, G. W. *Monadologia*. přeložil E. Čapek. Praha: Sfinx, 1925

Leibniz, G. W. *Nové úvahy o lidské soudnosti od auktora systému předzjednané harmonie*. přeložila Věra Rychetská. Praha: Česká akademie věd a umění, 1932

Leibniz, G. W. *O reforme vied*. přeložil Ján Šebestík. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1956

More, T, *Utopie*. přeložil Bohumil Ryba. Praha: Mladá Fronta, 1978

Platon. *Kratylos*. přeložil Novotný, F. Praha: Oikoymenh, 1994. ISBN 80-85241-44-7

Sppeding, J. *Works of Francis Bacon vol. 4*. [online] [vid. 4.5.2015] dostupné z: <https://archive.org/details/worksfrancisbac00heatgoog>

Sppeding, J. *Works of Francis Bacon vol. 4*. [online] [vid. 4.5.2015] dostupné z: <https://archive.org/details/worksfrancisbac15rawlgoog>

Swift, J. *Gulliverovy cesty*. přeložil Skoumal, A. Praha: Albatros, 1990.

z Bergeracu, H. S. C. *Cesta na Měsíc. Cesta do Sluneční říše*. přeložil Král, L. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959.

B. Sekundární literatura

Barandovská, V. *Návrhy J. A. Komenského na mezinárodní jazyk. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. A, řada jazykovědná*. Brno, 1979. roč. 28. č. A27. str. 235-242

Bono, J. *The word of God and the languages of men*. Madison: University of Wisconsin Press. ISBN 0-299-14794-0

Budil, I. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton, 1992. ISBN 80-900904-5-1

Coreth, E. Schöndorf, H. *Filozofie 17. a 18. století*. přeložil David Mik. Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-119-5

Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. Paris: Hachette, 1903.

Devlin, K. *Jazyk matematiky*. přeložil Švábenický, J. Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-09-8

Eco, U. *Hledání dokonalého jazyka*. přeložila Jandová, Z. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-389-4

Glombíček, P. *Descartes o univerzálním jazyce. Organon F 11, No 4*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 2004. str. 351-361. ISSN 1335-0668
Dostupné také z:
<http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/organon/2004/4/351-361.pdf>

Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize I. PAIDEIA*. [online] Praha: Univerzita Karlova roč. VI č. 1 [vid. 29. 12. 2015] ISSN 1214-8725 Dostupné z:
<http://paideia.pdf.cuni.cz/index.php?sid=3&lng=cs&lsn=10&jiid=17>

Grulich, T. *Pojetí dokonalého jazyka u Komenského a Leibnize II. PAIDEIA*. [online] Praha: Univerzita Karlova roč. VI č. 2 [vid. 29. 12. 2015] ISSN 1214-8725 Dostupné z:
<http://paideia.pdf.cuni.cz/index.php?sid=3&lng=cs&lsn=10&jiid=18>

Hankins, J. *Renesanční filozofie*. přeložil Martin Pokorný. Praha: Oikoymenh, 2011. ISBN 978-80-7298-418-3

Leibniz's philosophy of mind. [online] [vid. 31. 1. 2016] dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/leibniz-mind/>

- Nicholas, J. *The Cambridge companion to Leibniz*. New York: Cambridge University Press, 1995. ISBN 0-521-36769-7
- Ouředník, P. *Jazyk v Genesis. Souvislosti*. Praha: 2005. roč. 16. č. 1. str. 11-18. ISSN 0862-6928
- Ouředník, P. *Hledání ztraceného jazyka*. Středokluky: Zdeněk Susa, 1997. ISBN 80-901910-9-6
- Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*. Praha: Torst, 2013. ISBN 978-80-7215-458-6
- Pavlas, P. *Boží knihy, kniha přírody a věčný jazyk u J.A. Komenského. Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*. Plzeň, 2012. č. 4. str. 16-40. ISSN 1802-0364
- Pelikán, D. *Gottfried Wilhelm Leibniz – Univerzální řeč*. in 31. mezinárodní konference Historie matematiky. Praha: MATFYZPRESS, 2010. str. 207 – 210. ISBN 978-80-7378-128-6
- Petr, J. *Jazykovědné zájmy G. W. Leibnize. Slovo a slovesnost*. Praha, 1988. roč. XLIX. č. 3. str. 177-201
- Rameš, V. *Po kom se jmenujeme*, Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-013-6
- Ritter, M. *Filozofie jazyka Waltera Benjamina*. Praha: Filosofia, 2009. ISBN 978-80-7007-301-8
- Röd, W. *Novověká filozofie I*. přeložil Jindřich Karásek. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-039-4
- Röd, W. *Novověká filozofie II*. přeložil Jindřich Karásek. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-109-9
- Špelda, D. *Genealogie mudrců v renesančním myšlení: Prisca sapientia. Pro-Fil* [online]. Brno, 2011. roč. 12. č. 1. ISSN 1212-9097. dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/profil/article/view/148>
- Špelda, D. *Renesanční a novověká filozofie*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2009. ISBN 978-80-7043-822-0
- Todorov, T. *Dobytí Ameriky*. Praha, Mladá Fronta, 1996. ISBN 80-204-0582-8
- Yaguello, M. *La langue universelle*. [online] [vid.20.2.2016] dostupné z: http://ecole-alsacienne.org/CDI/pdf/1301/130116_YAG.pdf
- Zambelli, P. *White Magic, black Magic in the European Renaissance*. Leiden: Brill, 2007. ISBN 978-90-04-16098-9

5. Resumé

This thesis presents two approaches to searching of ideal language in the Renaissance and the New Age period.

The first part describes the attempts to find the perfect language. Perfect language is the first language of man. It is the language which was spoken by Adam and firsts people before the confusion of tongues. This language could serve as gateway to perfect knowledge too. In connection with Renaissance thinking are shown some ideas from antiquity and the Middle Age, namely thoughts concerned with naming from Plato's *Cratylus* and medieval points of view of Saint Augustin and Isidor of Seville. We can summarize the result of their research so, that the first language was Hebrew and the naming of things is patterned on theirs inner quality. This ideas are developed also in Renaissance, when the thinkers focused thoroughly to the origin of languages. One reason was the constitution of many national lands with national languages, another one related with voyages across the oceans. The discovery of America symbolized the Conquest of Paradise. One of the first man which was interested in origin of tongues, was Dante Alighieri. He wrote a tractate about a mother tongue. The connection between perfect language and perfect knowledge was in the centre of interest by Renaissance Neo-Platonist, as Marsilo Ficino, Pico della Mirandola, Paracelsus or Agrippa from Nettesheim. For finding the hidden substances, they used some occult practices too. The theories of national or exotic tongues appeared also in this period. The thinkers in 15th and 16th century still tried to find the perfect langue but they were also interested in universality of this language. Finally, they found, that it is impossible to find the first language and they leaved this approach. From the group of thinkers of 15th and 16th century, we can name Guillaume Postel, Athanasius Kircher or Francis Bacon.

As a reaction to the Reformation and rationalism, the philosopher came with the idea to create an universal language which could describe also a logical system of our world. Universal language has to embrace all existing objects. The naming could be unambiguous without any synonyms and homonyms. The authors of project of universal language described also the universal grammar, which has to be regular. The universal language had two

forms. The first one combine language, vocabulary or letters, and combinatory. Often the words or letters are replaced with numbers. Grammatical rules become mathematical operations. The creators of mathematical language were John Amos Comenius, John Wilkins, George Dalgarno or Gottfried Wilhelm Leibniz. The same principle in 19th century applied for example Jean Delormel. The rules of combinatory used also one of first creators of universal language – Raimond Lullus. The second form employ musical aspect of language. Two of most famous creators of musical language are Marin Mersenne and Jean-François Sudre. Perfect and universal languages have the same aim. If an ideal language was found, it would solve some problems as religion or war conflict. One common language can make commerce easier too.

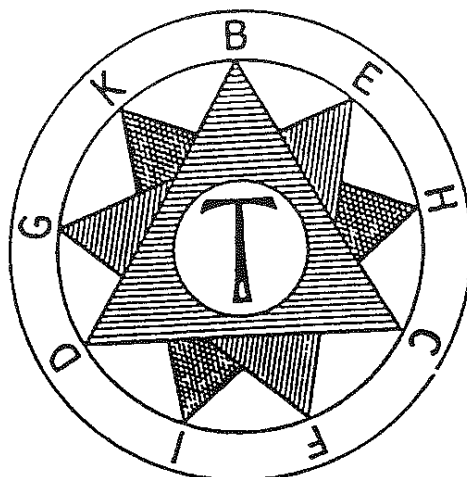
The searching of ideal language was reflected also in literature – in utopias or utopian romans. In this thesis are showed three reviews, from Thomas More, Hector Savinien de Cyrano de Bergerac and Johnathan Swift. The utopias correspond with the ideas about perfect and universal languages, because an ideal state must have also ideal language. Contrarily, the utopian romans are satirical and show nonsenses of some projects.

The both attempts wasn't successful as well as the projects of constructed international auxiliary languages from 19th a 20th century. During the history one of natural languages serves as international and universal. It was Greek in antiquity, Latin in the Middle Age, French in the New Age and now it is English. A natural language stays always more valuable as any artificial language.

6. Přílohy

- Příloha č. 1: *Ars Magna* Raimonda Lulla
- Příloha č. 2: Univerzální jazyk Jana Ámose Komenského
- Příloha č. 3: Univerzální jazyk Johna Wilkinse
- Příloha č. 4: Univerzální jazyk George Dalgrana
- Příloha č. 5: *Lingua generalis, lingua universalis* Wilhelma Gottfrieda Leibnize
- Příloha č. 6: Univerzální jazyk Jeana Delormela

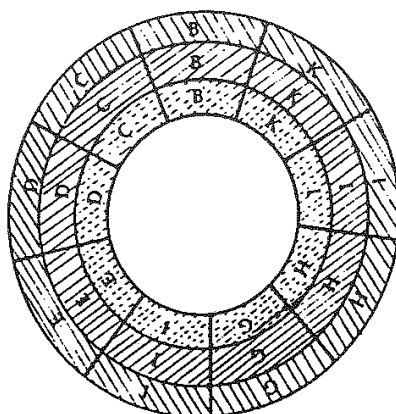
obr. 3 – Druhá figura²⁴⁴

obr. 4 – Třetí figura²⁴⁵

BC	CD	DE	EF	FG	GH	HI	IK
BD	CE	DF	EG	FH	GI	HK	
BE	CF	DG	EH	FI	GK		
BF	CG	DH	EI	FK			
BG	CH	DI	EK				
BH	CI	DK					
BI	CK						
BK							

obr. 5 – Čtvrtá figura²⁴⁶

²⁴⁴ Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*. str. 78

²⁴⁵ Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*. str. 80

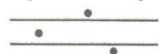
²⁴⁶ Ouředník, P. *Svobodný prostor jazyka*. str. 81

Příloha č. 2

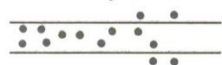
Univerzální jazyk Jana Ámose Komenského

obr. 1 – Písmo²⁴⁷

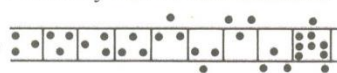
- I. Body nechť se používají 1. po jednom; 2. po dvou; 3. po třech.
- II. Ať jsou rozmísťovány kolika jen způsoby mohou.
- III. Jeden bod se může přemísťovat jen svou polohou třemi způsoby, a to doprostřed písmene, nad ně či pod ně, takto:

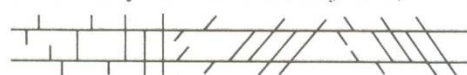
- IV. Dva body mohou mít sedm poloh, a to:

- V. Tři body devět základních:

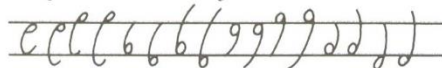
- VI. Rovné čáry kratší, delší, nejdelší, takto:

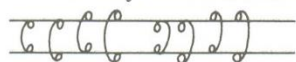
- VII. Oblouky a obloučky:

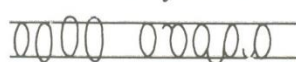
- VIII. Čáry zatočené na jednom konci:

- IX. Rovné čáry zatočené na obou koncích:

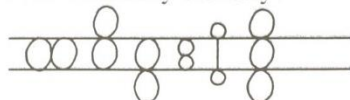
- X. Tvar okrouhlý s háčkem:

- XI. Tvar okrouhlý s ocáskem:

- XII. Tvar okrouhlý složený:

Co do postavení půjde o kurzívu a antikvu, aby ani ty nebyly bez významu:

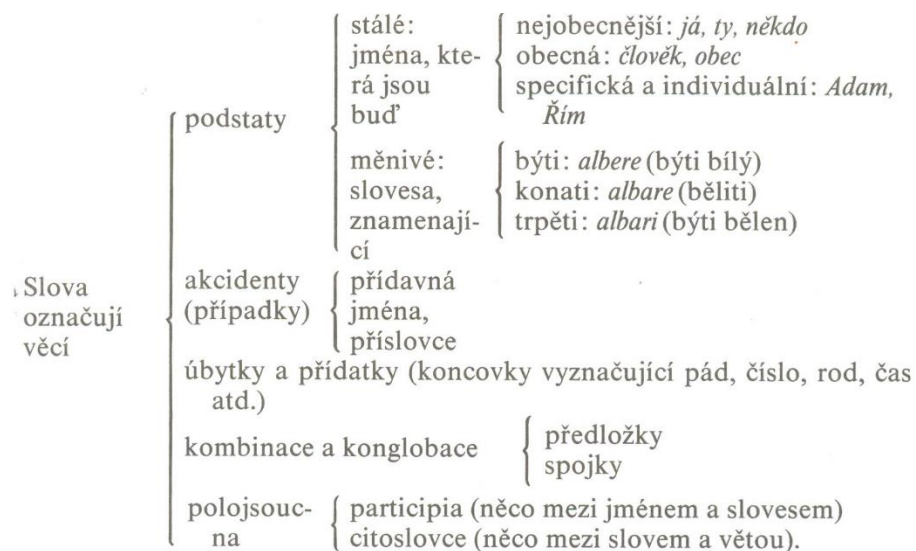
²⁴⁷ Komenský, J.A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. str. 222

obr. 2 Hlášky²⁴⁸

1. Samohlásky byly ponechány jádrům čísel a znamenaly
 - i – 1 jednotky
 - e – 10 desítky
 - a – 100 stovky
 - o – 1000 tisíce
 - u – 10000 desetitisíce.
2. Souhlásky však ať jsou rozvrženy tak, aby mohlo být beze zmatku označeno devět číslic (ostatní souhlásky budou ponechány k jinému použití), například:
 - h ať znamená jeden
 - ch dva
 - g tři
 - k čtyři
 - l pět
 - r šest
 - z sedm
 - c osm
 - d devět.
3. Až budou takto určeny, velmi snadno vyjádříme všechna čísla jednoslabičně, a to:

i	– 0	e	– 0						
ih	– 1	eh	– 10	ah	– 100	oh	– 1000	uh	– 10000
ich	– 2	ech	– 20	ach	– 200	och	– 2000	uch	
ig	– 3	eg	– 30	ag	– 300	og	– 3000	ug	
ik	– 4	ek	– 40	ak	– 400	ok	– 4000	uk	
il	– 5	el	– 50	al	– 500	ol	– 5000	ul	
ir	– 6	er	– 60	ar	– 600	or	– 6000	ur	
iz	– 7	ez	– 70	az	– 700	oz	– 7000	uz	
ic	– 8	ec	– 80	ac	– 800	oc	– 8000	uc	
id	– 9	ed	– 90	ad	– 900	od	– 9000	ud	
eh	– 10	ah	– 100	oh	– 1000	uh	– 10000	etc. etc.	

Obr. 3 Třídy slov²⁴⁹

²⁴⁸ Komenský, J.A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. str. 229

²⁴⁹ Komenský, J.A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. str. 230

Příloha č. 3

Univerzální jazyk Johna Wilkinse

Obr. 1 Přehled kategorií slovní zásoby²⁵⁰

Bi *Discours (Langage)*.
Dz *Dieu*.
Da *Le monde*.
De *Les éléments*.
Di *Les pierres*.
Do *Les métaux*.
Gz *Les plantes : feuilles*.
Ga — *fleurs*.
Ge — *fruits*.
Gi — *arbustes*.
Go — *arbres*.
Zz *Les animaux : exsangues*.
Za — *poissons*.
Ze — *oiseaux*.
Zi — *bêtes (quadrupèdes)*.
Pz *Parties particulières*.
Pa *Parties générales*.
Pe *Quantité : Grandeur*.
Pi — *Espace*.
Po — *Mesure*.
Tz *Qualité : Pouvoir naturel*.
Ta — *Habitude*.
Te — *Manières*.
Ti — *Qualités sensibles*.
To — *Maladies*.
Cz *Action spirituelle*.
Ca *Action corporelle*.
Ce *Mouvement*.
Ci *Opération*.
Co *Relations économiques*.
Cy *Possessions*.
Sz *Provisions*.
Sa *Relations civiles*.
Se *Relations judiciaires*.
Si *Relations militaires*.
So *Relations navales*.
Sy *Relations ecclésiastiques*.

Obr. 2 Tabulka druhových a rozlišujících znaků a odpovídajících číslic²⁵¹

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
<i>Différences :</i>	b	d	g	p	t	c	z	s	n
<i>Espèces :</i>	x	a	e	i	o	u	y	yi	yu

²⁵⁰ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. p. 20

²⁵¹ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. p. 21

Příloha č. 4

Univerzální jazyk George Dalgarna

Obr. č. 1 Přehled kategorií slovní zásoby²⁵²

A	<i>Êtres, choses.</i>
H	<i>Substances.</i>
E	<i>Accidents.</i>
I	<i>Êtres concrets (composés de substance et d'accident).</i>
O	<i>Corps.</i>
Y	<i>Esprit.</i>
U	<i>Homme (composé de corps et d'esprit).</i>
M	<i>Concrets mathématiques.</i>
N	<i>Concrets physiques.</i>
F	<i>Concrets artificiels.</i>
B	<i>Accidents mathématiques.</i>
D	<i>Accidents physiques généraux.</i>
G	<i>Qualités sensibles.</i>
P	<i>Accidents sensilifs.</i>
T	<i>Accidents rationnels (intellectuels).</i>
K	<i>Accidents politiques.</i>
S	<i>Accidents communs.</i>

r, qui signifie l'opposition (le contraire);

l, qui signifie le milieu entre les extrêmes;

v, qui est l'initiale caractéristique des noms de nombre.

Obr. 2 Tabulka převodu mezi hlásky a čísla²⁵³

1	'	A	M
2		H	N
3		E	F
4		O	B
5	.	Y	D
6		U	G
7		AI	P
8		EI	T
9		OI	K
0		I	L

²⁵² Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. p. 15n

²⁵³ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. p. 17

Příloha č. 5

Lingua generalis, lingua universalis Gottfrieda Wilhelma Leibnize

Obr. 1 Vztah hlásek a čísel²⁵⁴

<i>a</i>	<i>e</i>	<i>i</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>b, c, d, f, g, h, l, m, n</i>
1	10	100	1000	10 000	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,

Obr. 2 Univerzální kalkul²⁵⁵

(1) *Všeobecný kladný výrok* tu označujeme takto:

a je b
čiže

(každý) člověk je živočích.

Prvý znak budeme chápat vždy ako všeobecný. Záporné, čiastočné a hypotetické výroky si teraz nebudeme všímať.

(2) *Výrok osebe pravdivý.*

ab je a
čiže

(každý) rozumový živočích je živočích.

ab je b
čiže

(každý) rozumový živočích je rozumový.

(Čiže ak vynecháme *b*)

a je a
čiže

(každý) živočích je živočích.

(3) *Dôsledok osebe pravdivý.*

Ak *a je b* a *b je c*, *a je c*
čiže

ak je (každý) člověk živočích a (každý) živočích substancia, je (každý) člověk substancia.

(4) Z toho vyplýva:

Ak *a je bd* a *b je c*, *a je c*.

(Každý) člověk je rozumový živočích. (Každý) živočích je substancia. Teda (každý) člověk je substancia.

²⁵⁴ Leibniz, G.W. O reforme vied. str. 79

²⁵⁵ Leibniz, G.W. O reforme vied. str. 83nn

[...]

(8) Všetky výroky (všeobecné kladné, lebo len o nich tu hovoríme), v ktorých sa vyskytuje dané písmeno a , môžu sa previesť na tieto formy:

a je d
 ab je e
 c je a ,

hoci sa zdá, že ich možno vypočítať viac.

[1.] a je d

a je fg sa prevedie na túto: a je d , keď položíme $fg = d$.

a je $fh\beta$ sa prevedie na túto: a je d , keď položíme $fh\beta = d$, čiže

$h\beta$ je g a fg je d
atď.

[2.] ab je e

ab je ik sa prevedie na túto: ab je e , keď položíme $ik = e$
atď.

alm je e sa prevedie na túto: ab je e , keď položíme $b = lm$. Lebo b je lm , teda ab bude alm .

alm je ik sa prevedie na túto: ab je e , lebo ik je e , a ab je alm
atď.

[3.] c je a

np je a sa prevedie na túto: c je a , keď položíme $c = np$
atď.

q je ab (abc atď.) sa prevedie na túto: q je a , pretože ab je a .

rs je ab (abc atď.) sa prevedie na túto: q je a , keď položíme $rs = q$ atď.

a je a sa prevedie na túto: d je a , keď položíme $d = a$, alebo na túto: a je c , keď položíme $a = c$.

a je at ($a\theta\lambda$ atď.) sa prevedie na túto: a je d , keď položíme $at = d$, alebo na túto: a je a , pretože at je a .

ab je $\left\{ \begin{array}{l} a \\ av \\ avx \text{ (atď.)} \end{array} \right\}$

abc je $\left\{ \begin{array}{l} a \\ az \\ a\mu w \text{ (atď.)} \end{array} \right\}$

atď.

tieto všetky možno previesť podľa predchádzajúcich dvojakým spôsobom: ponecháme a alebo v subjekte alebo v predikáte.

Příloha č. 6

Univerzální jazyk Jeana Delormela

Obr. 1 Abeceda Delormelova jazyka²⁵⁶

10 voyelles :

a, é, i, o, u, au, ê, ei, eu, ou,

et 20 consonnes :

labiales : **v, f, m, b, p** ;
dentales : **d, t** ;
linguales : **z, s, r, j, c (ch)** ;
palatales : **n, l, y** ;
gutturales : **g (dur), k** ;
pectorale : **h** ;
auxiliaires : **q (gn), x**.

Obr. 2 Kategorie Delormelova jazyka²⁵⁷

v Mathématique.	r Commerce.	a Grammaire.
f Géographie.	j Marine.	e Art de parler.
m Chronologie.	c Art militaire.	i État des choses.
b Physique.	n Arts et métiers.	o Corrélatifs.
p Astronomie.	l Sciences.	u Utiles.
d Minéraux.	y Législation.	au Agréables.
t Végétaux.	g Religion.	ê Morale.
z Animaux.	k Gouvernement.	ei Sensations.
s Médecine.		eu Perception, jugement.
		ou Affections, passions.

Obr. 3 Gramatické kategorie²⁵⁸

z marque le pluriel dans les articles et les pronoms ;
v l'adjectif et le nombre ordinal ;
b le plus-que-parfait du verbe ;
p le passé —
d le présent —
s le futur antérieur —
r le futur --
t l'adverbe ;
l le diminutif ;
n — comparatif ;
g — superlatif ;
m l'augmentatif ;
f — comparatif ;
c — superlatif ;
k la négation, ou plutôt le contraire ;

²⁵⁶ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. p. 29n

²⁵⁷ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. p. 30

²⁵⁸ Couturat, L. Leau, L. *Histoire de la langue universelle*. p. 31